

Rapport

November, 2025

Fördjupningsstudie i nationella minoriteters inflytande och delaktighet

Sammanfattning

Denna fördjupningsstudie har genomförts av Ramboll Management Consulting i samarbete med Emerga Lab, på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget. Syftet är att belysa nationella minoriteters erfarenheter av inflytande och delaktighet samt eventuella förändringar sedan 2022 då den senaste fördjupningen kring inflytande och delaktighet genomfördes. Studien bygger på enskilda fokusgrupper med deltagare ur Sveriges fem nationella minoriteter, en grupp med barn- och ungdomsperspektiv, samt på analyser av uppföljningsenkäter riktade till statliga myndigheter, länsstyrelser, kommuner och regioner.

Centrala iakttagelser

Fokusgrupperna beskriver en situation där grundläggande förutsättningar för inflytande och delaktighet fortsatt varierar starkt mellan olika delar av landet och mellan nivåer i den offentliga förvaltningen. Deltagarna uppger att de i regel känner till sina rättigheter, men att det ofta krävs eget engagemang och egna kunskaper för att kunna utkräva dem. En återkommande erfarenhet är att informationsansvaret sällan fullgörs proaktivt och att kunskapsnivån hos offentliga aktörer fortfarande är ojämn.

Kvaliteten på samråd och dialogprocesser beskrivs som skiftande, både mellan kommuner och mellan olika sakområden. Samråd fungerar som bäst när ramar och syften är tydliga och när dialogen sker tidigt i processen, men deltagarna ger också exempel på samråd som upplevs som rena informationsmöten. Förutsättningarna är bättre i kommuner inom förvaltningsområde och i områden där minoritetsfrågor är mer närvarande i vardagen. Variationerna över tid upplevs som små, och fokusgrupperna lyfter främst exempel där förändringar beror på lokala strukturer eller enskilda tjänstepersoners engagemang.

Huvudsakliga slutsatser

I rapporten lyfts sju huvudsakliga slutsatser från studien. Här presenteras de i korthet:

Information och kännedom behöver spridas mer aktivt: Information om rättigheter finns främst på webbsidor och sprids sällan proaktivt. Fokusgrupperna upplever inga tydliga förbättringar över tid, och enkätsvaren visar stora variationer mellan offentliga aktörer.

Brister i kunskap och struktur kvarstår: Kunskapsnivån inom offentliga aktörer varierar kraftigt och påverkar kvaliteten i samråd och dialog. Processerna är ofta beroende av enskilda tjänstepersoner snarare än av etablerade strukturer.

Tydliga ramar och tidig involvering är avgörande: När syfte, frågor och återkoppling är tydliga och minoriteter bjuds in tidigt fungerar samråden bättre. Sena samråd leder ofta till begränsade möjligheter till påverkan.

Skillnad mellan att delta och att påverka: Fokusgrupperna beskriver att samråd ibland fungerar som informationsmöten snarare än forum för inflytande. Avsaknad av beslutsfattare och brist på återkoppling minskar känslan av reellt inflytande. Det faktum att minoriteter inte alls blir inbjudna till inflytandeprocesser i vissa frågor som berör dem är särskilt problematiskt ur ett maktperspektiv.

Inflytande varierar mellan nivåer och geografiska områden: Möjligheterna till delaktighet skiljer sig mellan kommuner, regioner och statliga myndigheter. Kommuner inom förvaltningsområden har ofta mer etablerade strukturer än andra kommuner.

Barn och ungas inflytande behöver stärkas: På samma sätt som övriga grupper upplever fokusgruppen med barn- och ungdomsperspektiv att kvaliteten på inflytandeprocesser är ojämn mellan nivåer, kommuner och skolor. Även kunskapen om rättigheter varierar mellan skolor och kommuner.

Små förändringar sedan 2022: Fokusgrupperna upplever att situationen i stort är oförändrad. De skillnader som finns beror främst på lokala förutsättningar och personberoende strukturer.

Innehåll

Sammanfattning.....	1
Centrala iakttagelser.....	1
Huvudsakliga slutsatser	1
1 Inledning.....	6
1.1 Inflytande och delaktighet som mänsklig rättighet	6
Sverige har förbundit sig till EU:s ramkonvention om skydd för nationella minoriteter ...	6
Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk reglerar nationella minoriteters rättigheter	7
Särskild lag om konsultation i frågor som rör det samiska folket	7
1.2 Bakgrund och studiens utgångspunkter	7
Sammanfattande slutsatser från 2022 års studie	7
Rambolls uppdrag.....	8
Uppdragets ramar och frågeställningar.....	9
1.3 Metod och genomförande	9
Analysstrategi och överväganden vid redovisning av fokusgrupper	10
Sammanställning och analys av enkätsvar från offentliga aktörer.....	11
2 Kännedom och information om rättigheter.....	12
2.1 Fokusgruppernas gemensamma erfarenheter av tillgång till information om minoriteters rättigheter.....	12
Kunskapsnivå om minoritetsrättigheter inom det offentliga är ojämn.....	12
Kommuner och regioner bekräftar bilden om bristande kunskap om rättigheter.....	13
Informationen om rättigheter sprids inte proaktivt	13
Stor skillnad mellan kommuner inom och utanför förvaltningsområde.....	14
Inte alla statliga myndigheter och länsstyrelser informerar om nationella minoriteters rättigheter	14
2.2 Skillnader mellan fokusgrupper och särskilda erfarenheter.....	15
Judiska fokusgruppen.....	15
Romska fokusgruppen.....	15
Samiska fokusgruppen	16
Sverigefinska fokusgruppen	16
Tornedalska fokusgruppen	16
Fokusgrupp med barn- och ungdomsperspektiv.....	16

2.3	Förbättringsförslag för ökad kännedom och information om rättigheter	17
	Förbättringsförslag från fokusgrupper.....	17
	Förbättringsförslag från fokusgrupp med barn- och ungdomsperspektiv	18
2.4	Sammanfattande analys.....	18
3	Erfarenheter och upplevelser av inflytande och delaktighet.....	19
3.1	Gemensamma erfarenheter av delaktighet och samrådsprocessen	19
	Vikten av tydligt syfte, konkreta frågor och tidig delaktighet.....	19
	Frånvaro av beslutsfattare och återkoppling sänker kvaliteten på samråden.....	20
	Kunskapsbrist och personberoende är hinder för inflytande.....	21
	Möjligheter till inflytande varierar mellan nivåer och verksamheter.....	22
	Fortsatt stora skillnader mellan kommuner och regioner inom och utanför förvaltningsområden.....	22
	Ökning av statliga myndigheter som erbjuder möjlighet till inflytande.....	23
	Länsstyrelser erbjuder färre strukturerade samråd men fler fokusgrupper och dialogmöten över tid	23
	En majoritet av statliga myndigheter och länsstyrelser uppger att nationella minoriteter har påverkat beslut i viss eller hög utsträckning.....	24
	Inflytandet varierar även mellan olika sakfrågor.....	25
3.2	Skillnader mellan fokusgrupper och enskilda erfarenheter.....	27
	Judiska fokusgruppen.....	27
	Romska fokusgruppen.....	27
	Samiska fokusgruppen	28
	Sverigefinska fokusgruppen	28
	Tornedalska fokusgruppen	29
3.3	Erfarenheter av konsultationslagen för samiskt inflytande.....	29
	Rymmer både erfarenheter av stor förändring till upplevelser av ingen förändring alls29	
	Bara en femtedel av statliga myndigheter har genomfört konsultationer enligt lagen under 2024–2025.....	30
3.4	Ungas erfarenheter av samrådsprocessen och reellt inflytande	31
	Blandade erfarenheter på både lokal och nationell nivå.....	32
	Inflytande i vissa sakfrågor saknas.....	32
	Möjlighet att anställa och konsultationslagen har medfört positiva förändringar	33
	Skillnader på nationell och lokal nivå bekräftas i enkätsvaren	33
3.5	Fokusgruppernas förbättringsförslag för bättre process och ökat inflytande	35
	Gemensamma förslag på förbättring.....	35

Stärkt ansvar och struktur inom det offentliga.....	35
Ekonomiska förutsättningar och resurstöd för delaktighet.....	35
Förbättrad information och kommunikation.....	36
Ökad kunskap och utbildning	36
Delaktighet, inflytande och samråd med kvalitet	36
Inkludering och breddat deltagande.....	36
Förbättringsförslag från fokusgrupp med barn- och ungdomsperspektiv	36
3.6 Offentliga aktörers identifierade framgångsfaktorer och hinder för nationella minoriteters inflytande	37
Framgångsfaktorer	37
Långsiktighet och kontinuitet	37
Samverkan och nätverkande	38
Kompetens och struktur.....	38
Verksamhetsspecifika framgångsfaktorer för statliga myndigheter, länsstyrelser samt kommuner och regioner	38
Hinder	38
Svårt att få kontakt med nationella minoriteter.....	38
Interna styrformer och strukturer utgör hinder för statliga myndigheter.....	39
Länsstyrelser lyfter bristande kunskap och resurser samt svårigheter att identifiera frågor och få till fungerande former för samråd	39
Personberoende och skillnader inom och utanför förvaltningsområden bland kommuner och regioner	39
3.7 Sammanfattande analys.....	39
4 Slutsatser	41
Information och kännedom om rättigheter behöver kommuniceras mer aktivt.....	41
Kvarstående brister i kunskap och struktur	41
Tydliga ramar och tidig delaktighet som förutsättningar för inflytande.....	42
Skillnaden mellan att delta och påverka i olika frågor har ett tydligt maktperspektiv...	42
Ojämn fördelning av inflytande och delaktighet mellan nivåer och geografiska områden	42
Barn och ungas inflytande behöver stärkas	43
Försumbara förbättringar sedan 2022.....	43
Bilaga 1 Fördjupningsstudiens frågeställningar.....	44

1 Inledning

Det här kapitlet ger en överblick över de lagar och regelverk som beskriver nationella minoriteters rättigheter och som styr det allmännas ansvar gentemot nationella minoriteter i Sverige.

1.1 Inflytande och delaktighet som mänsklig rättighet

Rätten att få vara delaktig och utöva inflytande är centrala principer i det internationella regelverket för mänskliga rättigheter. De skyddar på ett uppenbart och direkt sätt allas inneboende förmåga att bilda sig åsikter och bidra till förbättrade levnadsvillkor för sig själv och för andra. Principen löper genom alla kärnkonventioner för mänskliga rättigheter, både som universell rättighet och som särskilda skyddsregler för kvinnor, barn, etniska minoriteter, personer med funktionsnedsättningar och andra grupper som riskerar att marginaliseras i det offentliga samtalet.

Delaktighet handlar om individers engagemang i en livssituation som berör dem. En tumregel är att ju mer ett beslut påverkar en människas liv, desto viktigare är det att hen görs delaktig – såväl i planering som i genomförandefasen. Denna utgångspunkt kan sammanfattas med det engelska uttrycket som bland annat används inom civilsamhället *Nothing about us – without us* (Inget om oss - utan oss).

Att vara delaktig innebär att kunna agera i sammanhang där flera individer är inblandade. Att ha inflytande innebär att påverka och bidra till förändringar. Rätten till delaktighet och till inflytande förutsätter att individen ges tillträde till processer som är betydelsefulla för dennes tillvaro och levnadsvillkor.

Rättigheterna möjliggör för människor som vill påverka och förändra, sin egen eller andras situation. De gör det enklare för invånaren att reagera på felaktiga avväganden. Det är också i det demokratiska samtalet som avvägningar mellan olika intressen bäst kan göras.

Frågorna ligger inte bara i invånarens intresse. De är centrala för att nå och bevara kvalitét i den offentliga verksamheten. Invånarens synpunkter är ett viktigt planeringsunderlag, som motverkar risken att beslutsfattarens egna värderingar och förutsättningar påverkar beslutsprocessen negativt.

Sverige har förbundit sig till EU:s ramkonvention om skydd för nationella minoriteter

Konventionen trädde i kraft den 1 februari 1998 sedan den ratificerats av 12 länder. Sverige anslöt sig till konventionen år 2000. Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter är uppbyggd som en principdeklaration. I konventionen anges att de principer som kommit till uttryck i konventionen ska förverkligas genom nationell lag och lämplig regeringspolitik. Ramkonventionen omfattar bestämmelser om skydd för språk samt skydd och stöd för minoritetskulturer, traditioner, kulturarv och religion.

Rätten till inflytande och delaktighet formuleras i artikel 15 i ramkonventionen, enligt vilken parterna åtar sig att skapa nödvändiga förutsättningar för att de som tillhör nationella minoriteter effektivt ska kunna delta i det kulturella, sociala och ekonomiska livet, samt i de offentliga angelägenheter som berör dem.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk reglerar nationella minoriteters rättigheter

Lagen (2009:724) beskriver vilka rättigheter som minoriteterna har i hela landet och inom de förvaltningsområden som finns för finska, meänkieli och samiska. Samtliga kommuner och andra myndigheter är skyldiga att informera minoriteterna om deras rättigheter. De är också skyldiga att skydda minoriteternas språk och kultur och särskilt viktigt är barns och ungas rätt att få utveckla sitt språk och sin kultur. Dessutom är kommuner och andra myndigheter skyldiga att ge minoriteterna inflytande över frågor som berör dem.

Minoritetslagen fastslår att:

- » Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med minoriteterna i sådana frågor (5 §).
- » Samråd ska ske genom att förvaltningsmyndigheter för en strukturerad dialog med de nationella minoriteterna i syfte att kunna beakta deras synpunkter och behov i myndighetens beslutsfattande (5 §).
- » Förvaltningsmyndigheter ska särskilt främja barns och ungas möjligheter till inflytande och samråd i frågor som berör dem och anpassa formerna för detta till deras förutsättningar (5 a §).
- » Kommuner och regioner ska informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter och det allmännas ansvar enligt minoritetslagen och de föreskrifter som lagen hänvisar till. Detsamma gäller statliga förvaltningsmyndigheter vars verksamhet är av betydelse för de nationella minoriteterna eller minoritetsspråken (3 §).

Särskild lag om konsultation i frågor som rör det samiska folket

Lagen (2022:66) trädde i kraft 1 mars 2022 och syftar till att främja det samiska folkets inflytande över sina angelägenheter. Lagen innebär att regeringen, statliga myndigheter, regioner och kommuner är skyldiga att konsultera Sametinget, samebyar eller samiska organisationer i frågor som kan få särskild betydelse för samerna. Konsultationen ska ske i ett tidigt skede av beslutsprocessen och ge de samiska företrädarna möjlighet att framföra sina synpunkter innan beslut fattas. Lagen innehåller också regler för hur konsultationerna ska genomföras och dokumenteras, samt vissa undantag för exempelvis ärenden som rör säkerhet eller tillsyn.

1.2 Bakgrund och studiens utgångspunkter

I denna fördjupningsstudie från 2025 har resultaten från intervjustudien *De nationella minoriteternas erfarenheter av samråd och andra former för inflytande* (Emerga Lab, 2022) funnits med som en viktig bakgrund. Föreliggande fördjupningsstudie genomförs med ambitionen att synliggöra hur nationella minoriteter själva upplever att förutsättningarna för inflytande och delaktighet har förändrats sedan 2022 det vill säga om något har förstärkts, försvagats eller förbättrats.

Sammanfattande slutsatser från 2022 års studie

Studien som genomfördes 2022 av Emerga Lab på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget syftade till att ge en fördjupad bild av nationella minoriteters uppfattning om strukturella hinder för inflytande och samråd samt att belysa respektive minoritets särskilda behov inom det minoritetspolitiska delområdet inflytande och delaktighet. Studien undersökte hur de fem nationella

minoriteterna i Sverige upplevde att deras rätt till inflytande och delaktighet uppfylldes genom samråd med förvaltningsmyndigheter.

Varje minoritet hade specifika sakfrågor de ville ha inflytande över – bland annat nämnde deltagarna i den judiska fokusgruppen religionsfrihet och koshermat, samerna lyfte markfrågor, sverigefinnarna efterfrågade språkstöd och äldreomsorg, tornedalingar betonade utbildning och språkvitalisering och romerna lyfte antiziganism och diskriminering.

Även om gruppernas prioriteringar skilde sig åt, framkom också likartade mönster i hur de upplevde inflytande och delaktighet. Samma strukturella hinder för att få reellt inflytande framkom i fokusgrupperna. Dessa hinder omfattade kunskapsbrist hos förvaltningsmyndigheter, vilket ledde till möten av låg kvalitet där minoriteter behövde lägga tid på att förklara grundläggande saker i stället för att diskutera själva sakfrågorna. Bristande kännedom om minoritetslagen hos förvaltningsmyndigheternas och deras anställda innebar att minoritetsrepresentanter ofta tvingades informera tjänstepersoner i stället för att föra fram sina egna frågor.

Samråd anordnades ibland inte alls, eller så kallades minoriteterna till möten om fel frågor. Många så kallade samråd fungerade i praktiken bara som informationsmöten utan verklig dialog eller möjlighet till påverkan, vilket står i strid med minoritetslagens krav på strukturerad dialog med ömsesidigt utbyte.

Ett genomgående problem var att minoriteterna kom in för sent i processer, ibland efter att beslut redan hade fattats. Detta förstärkte upplevelsen av att vara ett "alibi" – att förvaltningsmyndigheter endast ordnade samråd för att det skulle se bra ut på pappret. När beslutsfattare dessutom inte deltog i samråden utan endast tjänstepersoner, försvårades möjligheten till reellt inflytande ytterligare. Minoriteternas synpunkter filtrerades genom flera led innan de nådde rätt person, och ingen kunde ge direkta besked under mötet. Detta medförde att det reella inflytandet minskade.

Bristande kontinuitet var ett annat hinder. Personal byttes ofta ut, vilket ledde till att varje ny person behövde läras upp på nytt. Återkoppling efter samråd saknades ofta, vilket gjorde det svårt för minoriteterna att bedöma om de faktiskt hade något inflytande. Den höga personalomsättningen förstärkte också den generella kunskapsbristen och bidrog till att lagstiftningen upplevdes som svag och nedprioriterad. Resursbrist, både hos förvaltningsmyndigheter och hos minoriteternas egna organisationer, förhindrade att planerade insatser genomfördes.

En grundläggande ojämlikhet präglade samråden: förvaltningsmyndigheternas anställda deltog på arbetstid medan minoriteternas representanter arbetade frivilligt, vanligtvis utan arvodering. Detta upplevdes som att man inte värderade minoriteternas kompetens och tid. Respondenterna pekade också på att minoritetsfrågor, hur viktiga de än var för grupperna själva, prioriterades lågt av förvaltningsmyndigheter som hade andra krav att hantera.

Som lösningar föreslogs utbildning för tjänstepersoner och beslutsfattare, samordning av samråd mellan olika myndigheter och framför allt en tillsynsmyndighet med mandat att sanktionera förvaltningsmyndigheter som inte följer minoritetslagen. Respondenterna efterlyste tydligare mekanismer för ansvarsutkrävande, eftersom det saknas konsekvenser för myndigheter som inte säkerställer minoriteternas rätt till inflytande i praktiken.

Rambolls uppdrag

Ramboll har fått i uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget att genomföra en fördjupningsstudie om nationella minoriteters erfarenheter av möjligheter och hinder för inflytande och delaktighet. Ramboll har genomfört uppdraget i samarbete med Emerga Lab som har medverkat som expert och internt stöd till projektteamet.

Studien utgör en del av myndigheternas uppföljning av minoritetspolitiken 2025 och syftar till att bidra till lärande och utveckling inom det minoritetspolitiska delområdet inflytande och delaktighet. Uppdraget omfattar att samla in, analysera och redovisa nationella minoriteters erfarenheter, med fokus på hur formerna för inflytande och delaktighet fungerar i praktiken på kommunal, regional och statlig nivå, samt hur situationen har förändrats över tid. Studien har fokus på deltagarperspektiv och bygger på kvalitativ metod, där nationella minoriteters egna röster och erfarenheter står i centrum. Som komplement till den kvalitativa delen av studien har Ramboll gjort en analys av enkäter som besvarats av offentliga aktörer, med fokus på frågor om hur de arbetar med inflytande och delaktighet för nationella minoriteter, samt om det går att se någon förändring över tid.

Arbetet har genomförts i nära dialog med Länsstyrelsen Stockholm och Sametinget.

Uppdragets ramar och frågeställningar

De övergripande frågeställningarna som studien besvarar listas nedan. För en mer detaljerad översikt av frågeställningar, se bilaga 1.

- » Hur tillgodoses rätten till information om nationella minoriteters rättigheter och det allmännas ansvar?
- » På vilket sätt får nationella minoriteter möjlighet att ha inflytande över och delta i beslut i frågor som berör dem?
- » I vilka frågor har de getts möjlighet att påverka beslut och verksamhetens inriktning, och i vilka frågor saknas denna möjlighet – och varför?
- » Hur upplever nationella minoriteter att deras synpunkter tas till vara vid samråd, och vilken typ av återkoppling sker?
- » Vilka faktorer främjar respektive hindrar reellt inflytande?
- » Hur har förutsättningarna för inflytande och delaktighet förändrats över tid?

Förvaltningsmyndigheters skyldighet att informera nationella minoriteter om deras rättigheter är avgörande för hur väl rätten till inflytande kan utkrävas. Utan kunskap om rätten till inflytande eller information om hur de bjuds in till att vara delaktiga riskerar minoriteters inflytande att förbli lågt eller helt utebli.

Studien ska i den mån dataunderlaget tillåter belysa eventuella skillnader mellan de fem nationella minoriteterna, mellan olika nivåer i den offentliga förvaltningen samt mellan kommuner inom och utanför förvaltningsområdena för finska, samiska och meänkieli.

1.3 Metod och genomförande

Den bärande delen av datainsamlingen i fördjupningsstudien är fokusgrupper med personer som tillhör någon av de fem nationella minoriteterna. Ramboll genomförde sex fokusgrupper under september och oktober 2025: en med representanter för vardera av de fem nationella minoriteterna: judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. Utöver det genomfördes en särskild fokusgrupp med fokus på barn- och ungdomsperspektivet.

Syftet var att undersöka deltagarnas erfarenheter av inflytande och delaktighet i frågor som berör dem samt att identifiera erfarenheter av samrådsprocesser och möjligheter till reellt inflytande i praktiken. Fokusgrupper som datainsamlingsmetod användes för att fånga reflektioner och perspektiv som

uppstår i samtal mellan personer med liknande erfarenheter, och för att synliggöra både gemensamma mönster och skillnader inom och mellan grupperna.

Det var svårt att rekrytera deltagare, och gruppstorlekarna varierade, från två till sju deltagare. Det var särskilt svårt att rekrytera fokusgruppsdeltagare för en minoritetsgrupp, och i kontakt med enskilda samt företrädare för minoritetsorganisationer framkom att många inte hade tid att delta eller inte ville delta.

Jag själv känner just nu, när vi är inne i ett skede av att byta av ansvarig myndighet att det inte känns så motiverat att delta i den här fokusgruppen just nu. Vi sitter i olika fora och talar om just detta och problemet med att det inte finns en tydlig signal från Regeringskansliet om vad man vill med minoritetspolitiken. Något som också bekräftar detta är de minskade anslagen till minoriteternas organisationer samt att man inte gör något åt kortsiktigheten i finansieringssystemet.

En respondent om anledning till att hen avböjer medverkan i fokusgrupp

Deltagarna rekryterades delvis genom minoriteternas nätverk och organisationer, dels genom direktkontakt med enskilda personer. Urval och rekrytering av deltagare till fokusgrupperna gjordes av Ramboll i samråd med uppdragsgivarna Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget. Urvalet syftade till att spegla en variation av erfarenheter inom varje minoritet vad avser exempelvis kön, ålder och erfarenhet av samråd eller andra former av delaktighet. I slutändan fanns det ingen möjlighet att styra representationen av ålder, kön eller erfarenhet i fokusgrupperna. Inbjudan skickades ut brett och samtliga som tackade ja blev inbjudna, varav de flesta sedan också deltog.

Antal deltagare per fokusgrupp

Judiska fokusgruppen: 2

Romska fokusgruppen: 3

Samiska fokusgruppen: 7

Sverigefinska fokusgruppen: 6

Tornedalska fokusgruppen: 3

Gruppen med barn- och ungdomsperspektiv bestod av tre unga vuxna (23–25 år) med olika minoritetsbakgrund, samtliga engagerade i ungdomsorganisationer för respektive nationell minoritet.

Analysstrategi och överväganden vid redovisning av fokusgrupper

Det faktum att antalet deltagare per fokusgrupp varierar betydligt, från två till nio personer, medför metodologiska begränsningar som gör det olämpligt att redovisa resultaten grupp för grupp. Framför allt skulle det innebära en risk för att övergeneralisera från ett mycket litet underlag, vilket strider mot grundläggande forskningsetiska principer.

För att värna både analysens trovärdighet och deltagarnas anonymitet har vi därför valt att genomföra en samlad tematisk analys av materialet. Skillnader mellan grupper lyfts endast när de är tydliga, relevanta och möjliga att redovisa utan att riskera att enskilda deltagare kan identifieras.

Att redovisa deltagarnas erfarenheter och perspektiv utan att generalisera har därmed varit en central utgångspunkt i valet av analysstrategi. Vårt syfte är att belysa mönster i materialet utan att tillskriva hela grupper åsikter eller erfarenheter som bygger på ett otillräckligt empiriskt underlag.

Genomgående används därför formuleringen "fokusgruppen beskriver" snarare än "minoritetsgruppen beskriver" för att tydliggöra att materialet speglar fokusgruppsdeltagarnas samlade erfarenheter i denna studie, inte hela minoritetsgruppens situation.

Sammanställning och analys av enkätsvar från offentliga aktörer

Som ett komplement till fokusgrupperna har Ramboll genomfört en analys av enkäter som besvarats av förvaltningsmyndigheter. Enkäterna har skickats ut till ett urval av statliga myndigheter, länsstyrelser, kommuner och regioner. Syftet med enkäterna är att följa upp förvaltningsmyndigheternas tillämpning av minoritetslagen. Enkätresultaten används som ett komplement till fokusgruppsintervjuerna för att, i den mån det är möjligt, ge ett ytterligare perspektiv på analysen.

För statliga myndigheter och länsstyrelser jämför vi enkät från 2023 med enkät från 2025. För länsstyrelser jämför vi enkäter från 2022 respektive 2025. För kommuner och regioner jämförs resultaten från 2022 och 2024.

Vi har använt oss av frågestyrd tematisering i vår analys. Det innebär att urvalet av enkätfrågor har utgått från uppdragets analysram, där relevanta frågor har kopplats till motsvarande frågeområden från fokusgrupperna och tillhörande kapitel i rapporten.

För att möjliggöra jämförelser över tid har frågor med motsvarande innebörd matchats även om formuleringarna skiljt sig åt mellan åren. När frågor inte varit jämförbara, eller endast funnits i en av enkäterna, har ingen jämförelse gjorts. De kvalitativa resultaten från enkäterna bygger på tolkningar av fritextsvar. Där sådana svar funnits har de analyserats för att identifiera exempelvis förbättringsförslag. I vissa fall har flera svarsalternativ slagits samman för att bättra motsvara tidigare års kategoriseringar. Där det är aktuellt framgår det av texten.

För enkäterna riktade till kommuner och regioner har svaren delats upp mellan de som ingår i ett förvaltningsområde för finska, samiska eller meänkieli och de som inte gör det. Detta har skapat bättre förutsättningar för en nyanserad analys, som kan jämföras med fokusgruppernas upplevelser.

Vid redovisningen presenteras enkätsvaren i andelar snarare än antal. I varje figurtitel anges antalet svarande per fråga (n = antal svarande) samt eventuell ytterligare information som är relevant för tolkningen. I vissa fall har svarsalternativ uteslutits för att underlätta förståelsen och minska mängden information per figur. För att tydliggöra skillnader mellan olika offentliga aktörer används olika färgskalor och mönster.

I frågor som rör länsstyrelser är populationen liten, vilket innebär att en (1) länsstyrelse kan motsvara upp till nio procent av svaren. Resultaten bör därför tolkas med viss försiktighet.

2 Kännedom och information om rättigheter

Detta kapitel behandlar hur fokusgruppsdeltagare får information om sina rättigheter, information om vilket ansvar kommuner, regioner och myndigheter har för att tillgodose rättigheterna, samt i vilken utsträckning deltagarna känner till hur dessa rättigheter kan utkrävas i praktiken. Kapitlet innehåller även offentliga aktörers svar på hur de lever upp till kraven om att informera om nationella minoriteters rättigheter. Eventuella förändringar i kännedom om och tillgång till information om rättigheterna över tid beskrivs också.

2.1 Fokusgruppernas gemensamma erfarenheter av tillgång till information om minoriteters rättigheter

Intervjuerna visar att de flesta deltagare känner till att lagen ger nationella minoriteter rätt till inflytande och delaktighet i beslut som rör dem. Många beskriver sig som väl insatta och engagerade i frågorna, särskilt de som under längre tid varit aktiva i föreningsliv eller deltagit i samråd. Flera deltagare beskrev att de känner till sina rättigheter, men att det i praktiken är en annan sak att få möjlighet att utkräva dem. Samtidigt framgår att flera deltagare tror att många individer som tillhör nationella minoriteter troligen inte har tillräcklig kunskap, varken om vilka rättigheterna eller hur dessa kan uppfyllas i praktiken.

Kunskapsnivå om minoritetsrättigheter inom det offentliga är ojämn

Deltagarna beskriver att kunskapsnivån om minoritetslagen, minoriteternas rättigheter och det offentligas ansvar att uppfylla dessa rättigheter varierar kraftigt inom det offentliga. Flera deltagare beskriver att enskilda tjänstepersoner eller politiker kan ha viss kännedom, men att förutsättningar för att tillämpa och uppfylla lagstiftningen saknas. Till exempel genomförs samråd men många blir ofta rena informationsmöten snarare än forum för reellt inflytande och möjlighet att påverka beslut. Flera deltagare beskriver att de upplever att detta kan bero på tidsbrist eller kompetensbrist hos tjänstepersoner om minoritetsrättigheter och hur de ska omsättas i praktiken. Kompetensbristen kan också handla om bristande metodkunskap. Skillnaderna mellan kommuner framhålls också återkommande: vissa har kommit långt, andra har fortfarande låg medvetenhet. Flera deltagare beskriver att de upplever att det finns en geografisk skillnad. En deltagare uttrycker detta som att *"det är bättre norrut än söderut"*.

Vissa deltagare menar att bristerna främst beror på resursbrist och brist på tid, medan andra uppfattar det som medveten ovilja eller feltolkning av lagen. Exempelvis nämns att en kommun har upphört med inbjudningar till samråd efter 2019, med motiveringen att de inte längre får bjuda in föreningar, något som enligt deltagarna är en felaktig tolkning.

De säger att de inte får samråda med föreningar – det stämmer inte.
Det är en medveten feltolkning.

Deltagare tornedalsk fokusgrupp

En återkommande uppfattning är att många tjänstepersoner inom kommuner och regioner saknar tillräckliga kunskaper om de nationella minoriteternas rättigheter och om minoritetslagen. Detta bedöms bidra till att information inte sprids systematiskt och att rättigheterna inte alltid tillämpas i

praktiken. På myndighetsnivå upplevs kunskapen som fragmenterad och beroende av enskilda eldsjälar snarare än systematiskt arbete. Fokusgruppsdeltagarna upplever att det finns ett starkt engagemang bland de kommunala företrädarna för att öka delaktigheten, men att behovet av strukturerad kunskapsspridning, tydlig ansvarsfördelning och långsiktiga resurser för att lagen ska få reellt genomslag fortsatt är stort.

Kommuner och regioner bekräftar bilden om bristande kunskap om rättigheter

Att kunskap om nationella minoriteters rättigheter är bristfällig bekräftas även i kommuner och regioners egna svar i uppföljningsenkäter. Det är vanligare bland kommuner och regioner som ingår i ett förvaltningsområde att beskriva att bristfällig kunskap om nationella minoriteters rättigheter utgör ett hinder för inflytande, i jämförelse med kommuner och regioner som inte ingår i ett förvaltningsområde.

I 2024 års enkät uppger sex av tio svarande kommuner och regioner som ingår i förvaltningsområde att kunskap om nationella minoriteters rättigheter är bristfällig inom kommunen/regionen. Bland de kommuner och regioner som inte ingår i ett förvaltningsområde är det betydligt färre, en av fyra, som uppger att motsvarande kunskap är bristfällig. Det kan finnas flera förklaringar till det och behöver inte nödvändigtvis betyda att kunskapen i dessa kommuner och regioner är tillräcklig i en högre utsträckning. Kommuner och regioner utanför förvaltningsområde har ett mindre aktivt arbete med inflytande och delaktighet. En orsak till att de inte identifierat kunskapsbrist kan vara att de inte har kunskap om skyldigheterna.

Informationen om rättigheter sprids inte proaktivt

Deltagarna beskriver att information om nationella minoriteters rättigheter i huvudsak finns tillgänglig på myndigheters och kommuners hemsidor, men att det offentliga sällan informerar proaktivt. De flesta uppger att de tar del av information först i samband med att de deltar i projekt, samråd eller liknande sammanhang.

Tillgången till information om nationella minoriteters rättigheter beskrivs som bristfällig och i hög grad beroende av individens eget initiativ och förmåga att hitta och förstå informationen. Det krävs att den enskilde aktivt söker upp information på myndigheters webbsidor eller via kontakter.

Det bygger helt och hållet på individens intresse att ta reda på vilka rättigheter man har. Har man inte tid har man inte koll.

Deltagare tornedalsk fokusgrupp

Fokusgruppsdeltagarna upplever att det saknas etablerade och samordnade kanaler för proaktiv spridning om deras rättigheter. Informationen når därför inte alla som berörs, särskilt inte familjer och barn/unga.

Enkätsvaren från kommuner och regioner visar däremot en ökning av andelen svarande som uppger att de genomfört insatser för att informera föräldrar med barn i förskola, samt elever och föräldrar i grundskolan om deras lagstadgade rättigheter och det allmännas ansvar. Ökningen är något större bland kommuner och regioner som ingår i ett förvaltningsområde, cirka åtta procentenheter mellan 2022 och 2024. Motsvarande ökning bland kommuner och regioner utanför förvaltningsområde är cirka fem procentenheter.

Flera deltagare i fokusgrupperna menar att det i praktiken krävs ett eget engagemang och en hög grad av egen kunskap för att tillvarata sina rättigheter. Offentlig information finns tillgänglig men kräver

ofta att individen aktivt söker upp den, vilket riskerar att förstärka ojämlikhet mellan de som är informerade och de som inte är det. Det beskrivs som att den enskilde behöver läsa in sig på lagstiftningen och själv förstå vad rättigheterna innebär för att kunna göra få dem uppfyllda och utkrävbara. Intervju-personerna själva känner till *att* de har rättigheter, men flera saknar detaljerad kunskap om exakt *vilka* rättigheter de har och hur de kan avkrävas i praktiken. Deltagare i fokusgrupperna menar att det är vanligt att tjänstepersonerna inte själva förstår hur rättigheterna ska omsättas i beslut eller åtgärder.

I fokusgrupperna framkom inga erfarenheter som tyder på att tillgången till information har förändrats över tid. Deltagarna beskrev över lag att situationen upplevs vara oförändrad jämfört med tidigare år.

Stor skillnad mellan kommuner inom och utanför förvaltningsområde

Att information om nationella minoriteters rättigheter främst tillgängliggörs via hemsida bekräftas av uppföljningsenkäterna till kommuner och regioner. Nästan alla, 97 procent, av kommuner och regioner som ingår i ett förvaltningsområde uppger i 2024 års enkät att de har genomfört insatser för att informera nationella minoriteter om deras rättigheter och det allmännas ansvar på hemsida och/eller sociala medier. Enkätresultaten visar att det är genom hemsida och/eller sociala medier som information sprids i högst utsträckning. Betydligt färre, 58 procent, av kommuner och regioner utanför förvaltningsområde uppger i 2024 års enkät att de har informerat om rättigheter via hemsida och/eller sociala medier.

Ramboll noterar att det i enkätfrågan inte görs någon skillnad på hemsida och sociala medier, vilket gör det svårt att entydigt säga att kommuners information om nationella minoriteters rättigheter enbart är reaktiv. Användandet av sociala medier kan bidra till mer proaktiv kommunikation och öppnar upp för dialog och interaktion på ett sätt som en hemsida inte gör.

Inte alla statliga myndigheter och länsstyrelser informerar om nationella minoriteters rättigheter

Det framkommer av enkätdata att delar av statliga myndigheter och länsstyrelser informerar om nationella minoriteters rättigheter. Under 2025 uppger omkring sex av tio statliga myndigheter att de haft externt riktade informations- eller utbildningsinsatser, och ungefär hälften av länsstyrelserna att de har informerat nationella minoriteter om deras lagstadgade rättigheter och det allmännas ansvar.

Statliga myndigheter har använt olika tillvägagångssätt för att genomföra så väl externt som internt riktade informations- och utbildningsinsatser för att öka kunskapen om nationella minoriteters lagstadgade rättigheter och det allmännas ansvar. I 2025 års enkät framgår att sex av tio svarande statliga myndigheter har haft externt riktade informations- eller utbildningsinsatser. En något större andel har uppgett att de genomfört externt riktade informations- och/eller utbildningsinsatser 2025, jämfört med 2023.

De *externa* insatserna som beskrivs av statliga myndigheter riktar sig till nationella minoriteter, vilket inkluderar både enskilda individer och organisationer. Myndigheterna lyfter i fritextsvar bland annat utbildningar där organisationer ges möjlighet att delta, rundabordssamtal med sakkunniga, nätverks-träffar och samråd med kunskapshöjande innehåll samt seminarier varav vissa varit särskilda insatser riktade till ungdomsförbund. Även digital information används som verktyg, exempelvis genom webbsidor med riktad information, såsom en sida som vänder sig till unga med finsk bakgrund som vill veta mer om sina språkliga rättigheter.

De statliga myndigheterna beskriver även flera *interna* informations- och kunskapshöjande insatser om nationella minoriteters rättigheter som genomförts. Arbetet riktas till olika grupper inom

organisationerna – ledningsgrupper, chefer, medarbetare som arbetar med minoritetspolitiska frågor samt övrig personal. Insatserna genomförs bland annat genom föredragningar och presentationer på ledningsnivå, chefsutbildningar, interna seminarier, workshops och återkommande informationstillfällen. Flera myndigheter har även introduktionsutbildningar för nyanställda där minoritetsfrågor ingår, samt använder intranätet för att sprida information, publicera nyheter och hänvisa till material som minoritet.se. Den förväntade effekten av de samlade insatserna beskrivs som ökad kompetens, kännedom och förståelse för nationella minoriteter och deras rättigheter inom hela organisationen.

Bland svarande Länsstyrelser i 2025 års enkät uppger 47 procent att de har informerat nationella minoriteter om deras lagstadgade rättigheter och det allmännas ansvar. Motsvarande siffra för 2022 är 70 procent. Det tyder på en minskning av information mellan de två jämförda åren. Av fritextsvar framkommer att Länsstyrelserna informerar främst via sina externa webbplatser och sociala medier, särskilt i samband med högtids- och minnesdagar. De sprider även information vid utlysningar av medel och inför beslut som berör minoriteter, samt erbjuder översättning och tolk. Information ges också vid samråd med nationella minoriteter, genom nyhetsbrev och i regionala samverkansgrupper. Vid arrangemang som konferenser och föredrag lyfts minoriteternas rättigheter, och viss information finns tillgänglig på finska i receptioner. Dessutom bedrivs dialoger och processer för att motverka polarisering och stärka skyddet mot diskriminering.

2.2 Skillnader mellan fokusgrupper och särskilda erfarenheter

Sammantaget visar fokusgrupperna att kunskap och tillgång till information om rättigheter i stort sett är likartad mellan minoriteterna, men att förutsättningarna att nå ut och få del av informationen skiljer sig åt beroende på lokala strukturer, resurser och individuella nätverk.

Analysen visar att det överlag inte finns några större skillnader mellan de olika fokusgrupperna när det gäller upplevelsen av tillgång till information och kännedom om rättigheter. I samtliga fokusgrupper beskrivs en liknande bild: att informationen i första hand finns tillgänglig på kommuners och myndigheters webbplatser, men att det sällan sker ett aktivt eller samordnat arbete för att sprida den. Samtidigt framträder vissa skillnader i erfarenheter inom respektive minoritet.

Judiska fokusgruppen

I den judiska fokusgruppen framkommer att fokusgruppsdeltagarna i huvudsak känner till sina rättigheter, men att tillgången till information ofta beror på personliga kontakter snarare än systematiska rutiner. En deltagare berättar att hen fick kännedom om rättigheterna via en engagerad kommunal kontaktperson, medan en annan beskriver att information om samråd sprids via församlingens nätverk. Deltagarna upplever att den som inte är aktiv i föreningslivet eller deltar i samråd sällan nås av information, vilket skapar ojämlika förutsättningar inom gruppen.

Romska fokusgruppen

Den romska fokusgruppen beskriver att de flesta känner till sina rättigheter i teorin, men att tillgången till dessa rättigheter i praktiken är begränsad. Deltagarna menar att kunskapen om minoritetslagen och nationella minoriteter ofta är låg inom kommuner och regioner, medan regeringen och vissa statliga myndigheter på pappret åtminstone har bättre förståelse för att romer har särskilda rättigheter enligt minoritetslagen. Flera lyfter att utbildningsinsatser riktade mot personal ofta fokuserar på romsk

kultur snarare än på rättighetsfrågor. Ett exempel som nämns gäller modersmålsundervisning, där barn som anmält sig inte får undervisning eftersom det saknas behöriga lärare och skolorna hänvisar till brist på budget, något som uppfattas som ett brott mot minoritetslagens intentioner.

Samiska fokusgruppen

I den samiska fokusgruppen framkommer att många känner till sina rättigheter, men att bristen på resurser, tid och ekonomiska möjligheter begränsar förutsättningarna att utkräva dem. Deltagare beskriver att kunskapsnivån inom det offentliga varierar starkt mellan olika delar av landet och att vissa kommuner, som de där renskötsel bedrivs, har större förståelse tack vare tätare kontakt med samiska frågor. Samtidigt lyfts exempel där kunskapen fortfarande är "obefintlig", och där samiska rättigheter inte synliggörs alls i det lokala arbetet. I ett exempel nämns att en familj länge fick kämpa innan kommunen insåg barnets rätt till undervisning i samiska. Deltagarna framhåller att bristerna ofta handlar om okunskap snarare än ovilja.

Sverigefinska fokusgruppen

Den sverigefinska fokusgruppen är tydliga med att huruvida information om minoriteters rättigheter finns är starkt knutet till kunskapsnivån i den kommunala förvaltningen. Det är knutet till kännedomen om lagstiftningen och om nationella minoriteter i allmänhet. Deltagarna menar att nivån av information som ges är lika varierande som kunskapen hos chefer och handläggare. En deltagare vittnar om att många äldre sverigefinnar som kom som arbetskraftsinvandrare på 1950-70-talet inte har kännedom om sina rättigheter.

Tornedalska fokusgruppen

Deltagare i den tornedalska fokusgruppen beskriver en liknande situation. Informationen om rättigheter finns tillgänglig på kommunernas hemsidor men kommuniceras inte aktivt. En deltagare som arbetar med barn och familjer berättar att många föräldrar saknar kännedom om rätten till undervisning i meänkieli. Flera upplever att det saknas fungerande kanaler för att nå ut och att spridningen av information helt bygger på individens eget engagemang och förmåga att söka upp kunskap.

Fokusgrupp med barn- och ungdomsperspektiv

Två av deltagarna i fokusgruppen med barn- och ungdomsperspektiv, från den samiska respektive den tornedalska minoriteten, anser sig ha bra kunskap om sina rättigheter som nationell minoritet. De menar att de fått kunskapen genom skolan i två kommuner i Norrbottens län. Den tredje deltagaren, från den romska minoriteten, är uppvuxen i en kommun i södra Sverige. Hen har förstått rättigheterna som nationell minoritet först som ung vuxen efter att ha börjat arbeta med romska frågor. Hen kan inte minnas att kunskap om nationella minoriteter och deras rättigheter någonsin lyftes i skolan. Däremot gavs felaktig information om att det krävdes minst tre elever som ansökte om modersmål för att få tillgång till det. Eftersom det inte var fler som ansökte och fick hen därmed inte sin rätt modersmål tillgodosedd.

Samtliga deltagare tror att kunskapen bland barn och unga generellt är låg och att det kan bero både på ett lågt intresse från minoritetsungdomarna och på att offentliga aktörer inte informerar på ett bra

sätt. De menar att det kan variera kraftigt mellan kommuner, men också mellan olika skolor i samma kommun, även om kommunen tillhör förvaltningsområde för samiska och meänkieli.

Jag är uppvuxen i en by utanför [stad] där en ganska stor del av befolkningen är tornedalingar eller samer. Där var lärarna också tornedalingar. De var ganska noga med att kunna undervisa om det. Men sedan har jag faktiskt fått höra från andra som gick i skolan där att de visste inte ens vad en tornedaling var förrän typ i gymnasiet. Så det är väldigt olika från skola och skola tror jag, om det är bra undervisning man har fått.

Ung tornedalsk deltagare

2.3 Förbättringsförslag för ökad kännedom och information om rättigheter

I fokusgrupperna lyfte deltagarna flera förslag på hur informationen om nationella minoriteters rättigheter kan förbättras. Förslagen speglar deras egna erfarenheter och lyfter fram vad som, utifrån fokusgruppsdeltagarnas perspektiv, skulle kunna förbättras i kommuners, regioners och myndigheters arbete med inflytande, delaktighet och genomförandet av minoritetspolitiken.

Förbättringsförslag från fokusgrupper

Flera deltagare lyfter behovet av att information om nationella minoriteters rättigheter enligt lag görs till en mer proaktiv del av förvaltningsmyndigheternas arbete. Fokusgruppsdeltagarna upplever att det offentliga idag utför sitt informationsuppdrag som ett passivt tillhandahållande av information, exempelvis på en hemsida. Detta sätt att förhålla sig till uppdraget ställer högre krav på den enskilde att leta upp och förstå sina rättigheter. Deltagarna menar att myndigheter inte enbart ska tillgängliggöra information, utan även aktivt tillfråga och informera den enskilde om rätten till inflytande och delaktighet.

Ett förslag i den riktningen är att information ges i ordinarie möten med det offentliga, exempelvis inom barnhälsovården (BVC), vid placering i förskola och i skolans introduktionssamtal. Därigenom kan föräldrar och barn tidigt få kännedom om sina rättigheter, och språkfrågan kan uppmärksammas som en del av barnets utveckling och identitet.

Slutligen betonas behovet av en ansvarig myndighet som säkerställer att informationsskyldigheten efterlevs. Utan sådan tillsyn riskerar minoritetslagens intentioner att förbli orealiserade, och informationsinsatserna att fortsätta vara sporadiska och ojämlika över landet.

Förbättringsförslag från fokusgrupp med barn- och ungdomsperspektiv

Deltagarna i fokusgruppen med barn- och ungdomsperspektiv har många konkreta och kreativa idéer på hur undervisning och information om nationella minoriteters rättigheter kan förbättras och förstärkas i skolan genom att göra dem mer begripliga. Att bjuda in unga som tillhör minoriteterna är ett förslag. Andra handlar om att göra filmer som presenterar de fem nationella minoriteterna och där unga från alla fem minoriteter får berätta med egna ord om vad det innebär att tillhöra minoriteten och vilka rättigheter man har. Filmerna kan visas i klasser och följas upp med gruppdiskussioner om fördomar, quiz eller tävlingar i klassen/skolan.

Jag har också funderat mycket på att jag tror att det hade varit bra att förvaltningskommuner eller andra också gör en FAQ eller nåt litet häfte som elever får om att det här är rättigheter alla fem minoriteter har. Det tror jag är ett bra sätt att bli mer konkreta, att visa att det här är det som finns.

Ung tornedalsk deltagare

2.4 Sammanfattande analys

Resultaten i kapitlet visar att kännedomen om och tillgången till information om nationella minoriteters rättigheter varierar inom det offentliga, och särskilt mellan kommuner och regioner inom och utanför förvaltningsområde. Fokusgruppernas beskrivningar och enkätsvaren ger en samstämmig bild av att kunskapen om rättigheterna och det allmännas ansvar ofta upplevs som otillräcklig och ojämnt fördelad.

Flera deltagare i fokusgrupperna uppger att de känner till sina rättigheter, men att det i praktiken är svårt att veta hur dessa kan utkrävas. Det framkommer också att många uppfattar att kunskap och informationsinsatser inom det offentliga är beroende av enskilda personer snarare än av etablerade strukturer.

Både fokusgrupper och enkätsvar visar att kommuner och regioner inom förvaltningsområde generellt kommit längre i sitt informationsarbete än övriga. Nästan alla i denna grupp informerar via webbplatser eller sociala medier, och allt fler genomför riktade insatser mot föräldrar och elever. Samtidigt sker informationsspridningen i huvudsak digitalt och sällan proaktivt – vilket innebär att det offentliga fortfarande i stor utsträckning förlitar sig på att individen själv söker upp kunskap om sina rättigheter.

Fokusgruppernas berättelser visar inga tydliga tecken på förändring över tid, utan deltagarna beskriver situationen som i stort sett oförändrad. De skillnader som uppmärksammas kopplas främst till lokala förutsättningar. Det handlar om hur nära frågorna är i vardagen, där till exempel de kommuner där renskötsel bedrivs har större förståelse för samiska frågor än många andra kommuner. Det handlar också om kunskapsnivån hos förvaltningsmyndigheten och vilka resurser de har för att nå ut till berörda grupper.

De förbättringsförslag som lyfts i kapitlet pekar mot samma slutsats, att informationsansvaret behöver bli mer aktivt, systematiskt och tydligt reglerat. Fokusgrupperna efterlyser att rättighetsinformation integreras i ordinarie möten med det offentliga – exempelvis inom barnhälsovård och skola. Barn och unga föreslår mer kreativa sätt att nå ut, såsom filmer, quiz och undervisningsmaterial som gör rättigheterna konkreta och relevanta.

Sammantaget visar kapitlet att ökad kännedom inte uppnås enbart genom tillgänglig information, utan kräver ett långsiktigt och proaktivt arbete där ansvarsfördelningen är tydlig och kompetensen ökar och sprids i fler delar av förvaltningsmyndighetens organisation.

3 Erfarenheter och upplevelser av inflytande och delaktighet

Detta kapitel belyser hur fokusgruppsdeltagare från de nationella minoriteterna upplever samrådsprocessen. Kapitlet innehåller även deltagarnas upplevelse av möjligheter att påverka beslut på kommunal, regional och statlig nivå. Syftet är att undersöka i vilken utsträckning minoriteternas synpunkter beaktas i praktiken och vilka faktorer som avgör om inflytandet blir reellt eller formellt, samt hur deltagarna uppfattar att inflytandeprocessen förändrats över tid.

Frågorna som ligger till grund för kapitlet handlar om på vilket sätt nationella minoriteter ges möjlighet att delta och påverka, vilka typer av frågor de faktiskt har kunnat påverka, samt var och varför inflytandet upplevs som begränsat eller saknas helt.

I kapitlet redovisas även enkätsvar från offentliga aktörer på frågor om inflytande och delaktighet som ställts i Länsstyrelsen Stockholm och Sametingets uppföljningsenkäter.

3.1 Gemensamma erfarenheter av delaktighet och samrådsprocessen

Vad som kännetecknar en väl fungerande inflytandeprocess är väl dokumenterat.^{1,2,3} Deltagarna i fokusgrupperna 2025 lyfter i stor utsträckning samma förutsättningar för en bra process som är kända sedan tidigare, med ett tydligt fokus på vikten av att de som håller i samrådet har kunskap om nationella minoriteter, dess historia och förutsättningar. Deltagarna beskriver också hur bristen på kunskap sänker kvaliteten på mötet.

Ramboll noterar att det i de fokusgrupper som genomförts är vanligare att deltagare som bor och verkar i kommuner inom ett förvaltningsområde för något av minoritetsspråken kan ge något fler konkreta exempel på när ett samråd har fungerat bra, eller beskriva en positiv utveckling under de senaste åren, än de som bor och verkar i kommuner utanför förvaltningsområdena. Dock finns ett undantag för deltagarna i den judiska och den romska fokusgruppen där den typen av skillnad mellan kommuner inte går att utläsa. Att det inte finns förvaltningsområden för minoritetsspråken jiddisch eller romani chib kan vara en delförklaring till det. Kommuner som ingår i förvaltningsområdena för finska, samiska och meänkieli får statsbidrag från staten.

Vikten av tydligt syfte, konkreta frågor och tidig delaktighet

Ett tydligt gemensamt tema i samtliga fokusgrupper är att ett bra samråd börjar med ett klart syfte och en strukturerad process. Deltagarna beskriver att när ramarna är tydliga, frågorna avgränsade och återkopplingen konkret, upplevs mötena som meningsfulla. Ett återkommande krav är att minoriteterna måste bjudas in i ett tidigt skede, innan förslag och beslut redan är färdigformulerade.

Ett exempel på ett väl fungerande samråd kommer från den samiska gruppen, där deltagarna beskriver ett regionalt samråd inom området psykisk hälsa. Där hade frågorna avgränsats från början, syftet var tydligt och mötet avslutades med gemensam uppsummering och beslut om nästa steg. Just

¹ Sveriges kommuner och regioner (2019). Medborgardialog i styrning. För ett stärkt demokratiskt samhälle.

² Sveriges kommuner och regioner (2023). Delaktighetstrappan. Och liknande modeller.

³ Länsstyrelsen Stockholm och Sametinget (2024). Nationella minoriteter. Delaktighet - Inflytande - Samråd

avgränsningen, och att inte prata om "allt" som kan beröra minoriteten i fråga, lyftes som en framgångsfaktor.

Att ha flera, mindre och återkommande möten om konkreta frågor lyfts som positivt av fler deltagare, som menar att små men tydliga resultat skapar förtroende för processen.

Där samråden fungerar väl kännetecknas de av kontinuitet i kontakterna och tydlig ansvarsfördelning. En deltagare i den tornedalska fokusgruppen nämner exempel där samråd med ett public service-bolag lett till konkreta resultat. När synpunkter om tekniska tillgänglighetsproblem togs upp, bjöds deltagaren in till ett uppföljande möte med utvecklaren.

Jag hade lyft frågan i flera år, men när vi fick träffa programmeraren blev det konkret och det hände faktiskt något.

Deltagare tornedalsk fokusgrupp

Ett annat återkommande mönster är att reellt inflytande uppstår framför allt när nationella minoriteter bjuds in tidigt i processer. När samråd sker i ett sent skede upplevs de snarare som en formalitet än som ett verkligt inflytande.

Agendorna sätts sällan av minoriteten men det finns inte heller tillräckligt med stöttande strukturer att förbereda tillsammans eller man får inte ta del av samrådets information/material i så god tid att det ens vore möjligt att ta till sig, än mindre ställa frågor om. Det är som en gigantisk ansvarsförskjutning sker hela tiden.

Deltagare tornedalsk fokusgrupp

Vi blir inkallade till mötena, allting är redan förberett och klart. Det borde heta informationsmöte egentligen, inte samråd [...].

Deltagare romsk fokusgrupp

Frånvaro av beslutsfattare och återkoppling sänker kvaliteten på samråden

Flera grupper betonar vikten av att politiker eller personer med beslutsmandat deltar i samråden. När möten leds av tjänstepersoner utan befogenhet att fatta beslut upplevs de inte som verkliga dialoger.

I ett samråd måste en politiker vara med.
Tjänstemännen bestämmer ju inte.

Deltagare sverigefinsk fokusgrupp

Ett återkommande problem är bristen på uppföljning efter samråd. Flera deltagare berättar att frågor ofta försvinner efter mötena och att dialogen inte återupptas. När tjänstepersoner, chefer eller politiker med mandat deltar aktivt och återkopplingen är konkret, upplever deltagarna att samrådet fungerar som tänkt.

Ett exempel från den tornedalska fokusgruppen är frågan om ett förslag om en språknod – en grundskola med utökad modersmålsundervisning där kommunen först inte lyssnade på föräldrarna och placerade den på ett olämpligt ställe. Då gjorde föräldrarna en namninsamling för att få till en utredning om möjligheten att flytta noden. Först då kallades de till samråd och kommunen ”tog tag i frågan på allvar”.

Den ska nu upp till nytt beslut i höst. Det känns bra att det inte faller i glömska.

Deltagare tornedalsk fokusgrupp

Kunskapsbrist och personberoende är hinder för inflytande

En central utmaning som lyfts i samtliga grupper är bristen på kunskap om minoriteters rättigheter och samrådets syfte hos kommunala och regionala aktörer. Deltagarna upplever ofta att de själva måste förklara vad minoritetslagen innebär och påminna om skyldigheter till dialog. Flera deltagare i samtliga fokusgrupper betonar att strukturerade samrådsformer, kontinuitet i dialogen och tydligt engagemang från tjänstepersoner och politiker är avgörande för att delaktigheten ska upplevas som meningsfull.

Där det finns en samordnande funktion och ett aktivt intresse från kommunens sida, såsom vissa exempel från kommuner inom förvaltningsområden upplevs processen som mer transparent och respektfull.

Jag har kontakt med två förvaltningskommuner som har samordnare. De gör ett väldigt bra jobb när de söker upp förvaltningen och försöker få dem att förstå, både generellt och specifikt. Vi är med på annat sätt än det varit förut med kulturell samverkan. Det är svårare med annan samverkan, till exempel näringar, men nu är vi med för första gången på översiktsplan. Samordnarna är betydelsefulla.

Deltagare samisk fokusgrupp

Fokusgruppsdeltagare har goda erfarenheter av samordnare som har god kunskap om nationella minoriteter. De menar att den centrala samordnarens engagemang och kunskap gjort att kunskapen ökat även hos andra förvaltningar i kommunen. En annan deltagare menar att samordnarna i en kommun har bidragit till att det hålls samråd i fler frågor än förut. Flera beskriver också att samråden är personberoende – de fungerar så länge det finns en engagerad samordnare eller tjänsteperson, men stannar upp när personen byts ut.

Ett annat gemensamt tema i samtliga fokusgrupper är också att mycket ansvar fortfarande vilar på minoriteterna själva. De behöver ofta bevaka vilka frågor som är på väg upp för beslut och på eget initiativ begära att få komma in i processerna. Detta upplevs som både resurskrävande och fel, särskilt när lagstiftningen tydligt anger ett offentligt ansvar för att säkerställa delaktighet och reellt inflytande.

Ensam är inte stark. Det jag har känt i min resa är att jag haft knytväarna i fickan och försökt slå mig fram och blivit argare och argare. Det är hopplöst och jag vill påstå att väldigt, väldigt mycket beror fortfarande på personliga kontakter. Det är först när jag kom in i kommunen och kunde samtala och diskutera med andra partier som jag känner att jag får de signalerna, jag får en bild från kommunhuset att alla anställda ska utbildas i nationella minoriteter. Det känns bra, men jag har varit ensam i detta.”.

Deltagare sverigefinsk fokusgrupp

Möjligheter till inflytande varierar mellan nivåer och verksamheter

Deltagarna i fokusgrupperna beskriver att deras möjligheter till inflytande och delaktighet varierar betydligt mellan olika nivåer och verksamheter. Kommunala samråd beskrivs oftare som tillgängliga och personliga än de på regional och statlig nivå, även om det finns undantag. Erfarenheter av inflytande och delaktighet på regional nivå nämns sällan i fokusgrupperna, medan det uttrycks en mer samstämmig bild av begränsade möjligheter till påverkan och minskat engagemang från myndigheter och regeringen.

Flera deltagares beskrivningar visar att det kan finnas stora skillnader både mellan kommuner inom förvaltningsområden och mellan kommuner utanför dessa när det gäller hur minoriteternas inflytande och delaktighet tas till vara.

Bland kommuner utanför förvaltningsområdena framkommer exempel där deltagare upplever att minoritetsfrågorna har låg prioritet och där arbetet inte har utvecklats nämnvärt över tid. Samråd hålls sällan och möjligheten till påverkan upplevs som mycket begränsad. Samtidigt menar deltagare att det finns andra kommuner utanför förvaltningsområde som visar ett större engagemang. Där genomförs samråd regelbundet, även om dessa ofta sker sent i processen och omfattar flera minoriteter samtidigt. Att ha gemensamma samråd riskerar dock, enligt en deltagare, att försvaga varje grups röst.

Beskrivningarna från fokusgrupperna visar att huruvida en kommun tillhör ett förvaltningsområde i sig inte garanterar ett reellt inflytande. Det är graden av kommunalt engagemang, politiska prioriteringar och formerna för samråd som är avgörande för hur reellt inflytande kommer till stånd.

Fortsatt stora skillnader mellan kommuner och regioner inom och utanför förvaltningsområden

Enkätsvaren från kommuner och regioner bekräftar till stor del den skillnad som lyfts av fokusgrupperna mellan kommuner och regioner som tillhör ett förvaltningsområde och övriga. Utvecklingen över tid är även olika för de som ingår i ett förvaltningsområde och övriga. Det framgår på en aggregerad nivå att svarande kommuner och regioner inom ett förvaltningsområde uppger att möjligheten till inflytande är större 2024 jämfört med 2022. I motsvarande jämförelse för kommuner utanför förvaltningsområde framgår inte samma ökning. Det är små skillnader mellan åren, och i flera fall indikerar svaren snarare att möjligheten att påverka minskat marginellt.

I enkätsvaren framkommer att möjlighet till inflytande i högst utsträckning ges genom strukturerade samråd. Fyra av fem av kommuner och regioner som ingår i förvaltningsområde uppgav i 2024 års enkät att de haft strukturerade samråd. Motsvarande andel för 2022 var två av fem, vilket tyder på en förhållandevis stor ökning mellan åren. Bland kommuner och regioner som inte ingår i förvaltningsområde är det enbart en liten andel som uppger att de haft strukturerade samråd, motsvarande tre till fem procent under de två åren.

Enkätresultaten visar även att lite drygt två av tre kommuner och regioner (år 2024) som ingår i förvaltningsområde ger nationella minoriteter möjlighet till inflytande genom direktkontakt med politiker/tjänstepersoner i allmänna och/eller specifika frågor. Motsvarande andel 2022 var lite drygt en av tre, vilket indikerar en ökning över tid. Motsvarande siffra för kommuner och regioner utanför förvaltningsområde var betydligt lägre, motsvarande sju procent 2024 och tio procent 2022. Det indikerar även att det bland dessa aktörer skulle kunna skett en minskning av upplevd erbjuden möjlighet till direktkontakt.

Under 2024 var det även vanligt att erbjuda "dialogmöten eller dylikt (som inte är strukturerade samråd)". Lite drygt två av tre av kommuner och regioner som tillhör förvaltningsområde har uppgett detta svarsalternativ, som tillkom först i 2024 års enkät. Motsvarande siffra för kommuner och regioner utanför förvaltningsområde var sju procent.

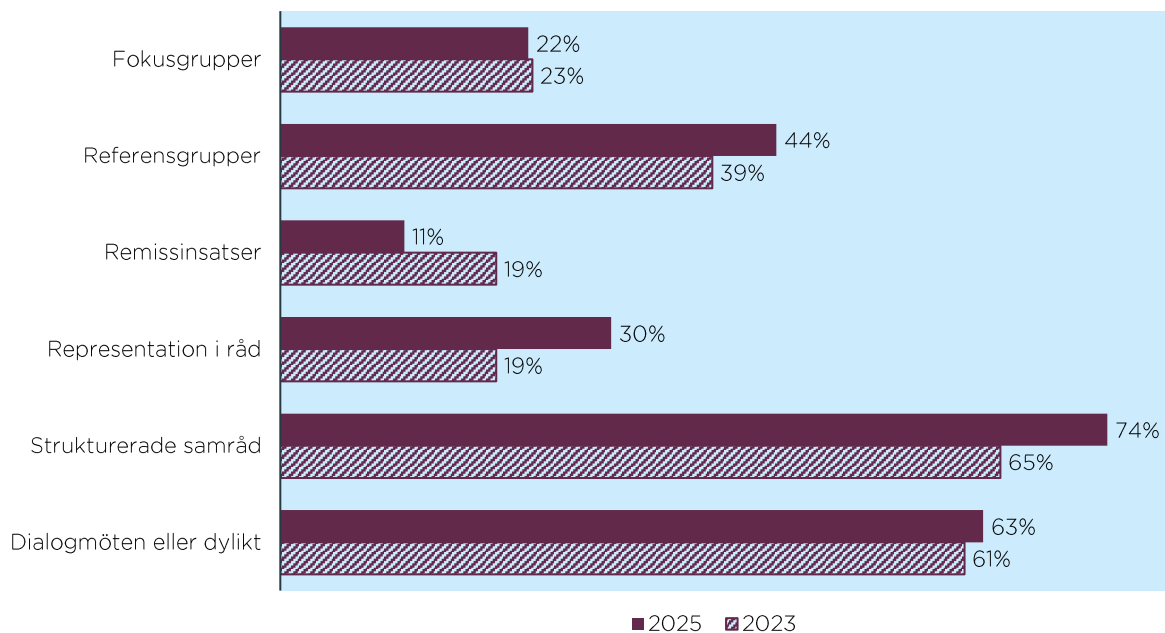
Ökning av statliga myndigheter som erbjuder möjlighet till inflytande

Enkätresultaten för statliga myndigheter visar att det skett en generell ökning i frågan om myndigheter har erbjudit möjlighet till inflytande och delaktighet för organisationer och/eller individer tillhörande nationella minoriteter, i frågor som berör dem. Det går även i linje med vad svaren från kommuner och regioner som ingår i förvaltningsområde visar på.

I enkätsvaren för statliga myndigheter framkommer också att möjlighet till inflytande ges i högst uträckning genom strukturerade samråd där det skett en ökning från 65 procent till 74 procent mellan 2023 och 2025. Det har också skett en ökning i representation i råd, referensgrupper och dialogmöten och dylikt, däremot har det skett en minskning gällande remissinstanser. Se Figur 1.

Totalt har 88 procent av svarande statliga myndigheter gett möjlighet till inflytande i någon form, enligt enkätsvaren 2025.

Figur 1. Hur nationella minoriteter - organisationer och/eller individer - har getts möjlighet till inflytande i myndighetens verksamhet (2023: n=31, 2025: n=27)

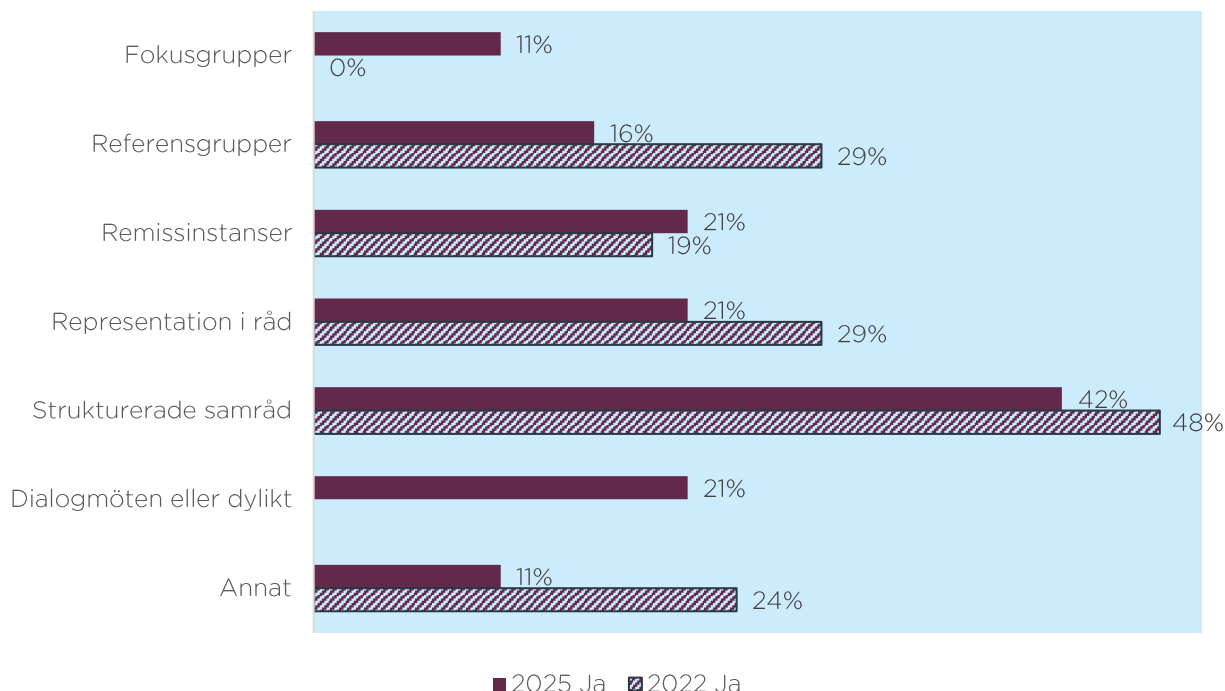

Länsstyrelser erbjuder färre strukturerade samråd men fler fokusgrupper och dialogmöten över tid

Enkätresultaten för länsstyrelser visar att nationella minoriteter ges inflytande i högst utsträckning genom strukturerade samråd, vilket går i linje med svaren från kommuner och regioner samt statliga myndigheter. Över tid, i jämförelsen mellan enkäterna från 2022 och 2025, har det skett en förflyttning från några av befintliga svarsalternativ till nytillkomna, och det har därmed blivit tydligare hur länsstyrelser jobbat med detta under 2025, vilket framgår i Figur 2.

Totalt har 58 procent av svarande länsstyrelser gett möjlighet till inflytande i någon form, enligt enkätsvaren.

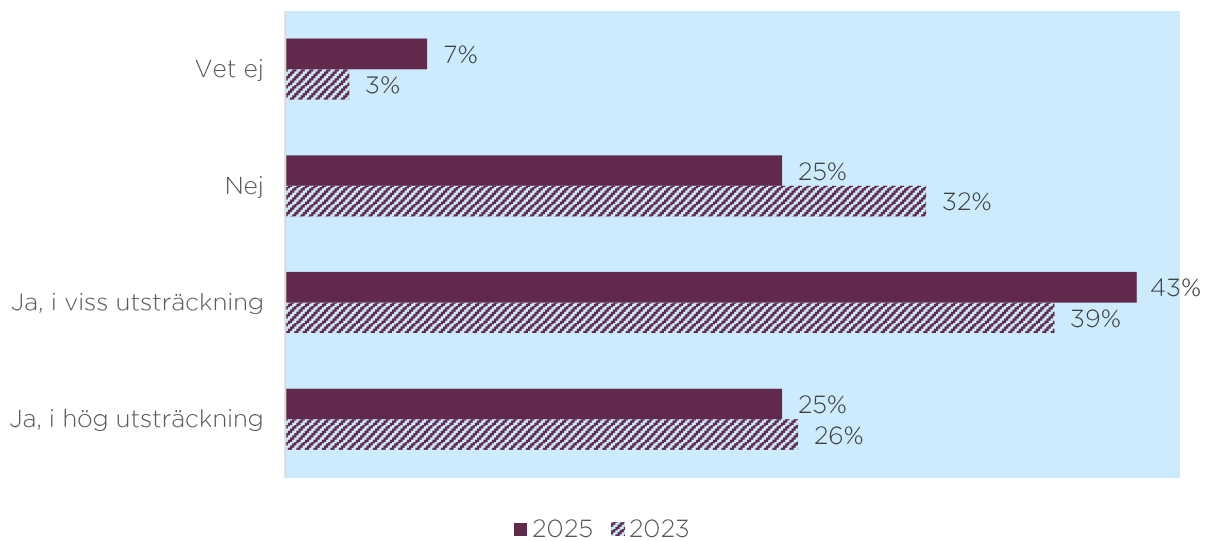
Figur 2. Hur länsstyrelser har gett minoriteter möjlighet till inflytande i frågor som berör dem. (2022: n=21, 2025: n=19) 19).

En majoritet av statliga myndigheter och länsstyrelser uppger att nationella minoriteter har påverkat beslut i viss eller hög utsträckning

Nästan två tredjedelar av svarande statliga myndigheter uppger att nationella minoriteter har påverkat beslut eller en viss inriktning i myndigheternas verksamhet i hög eller viss utsträckning, både år 2023 och 2025. Generellt syns ingen nämnvärd förändring över tid. Det är något färre myndigheter som uppger att nationella minoriteter *inte* påverkat beslut 2025 jämfört med 2023, i stället är det fler som uppger att de inte vet, se Figur 3.

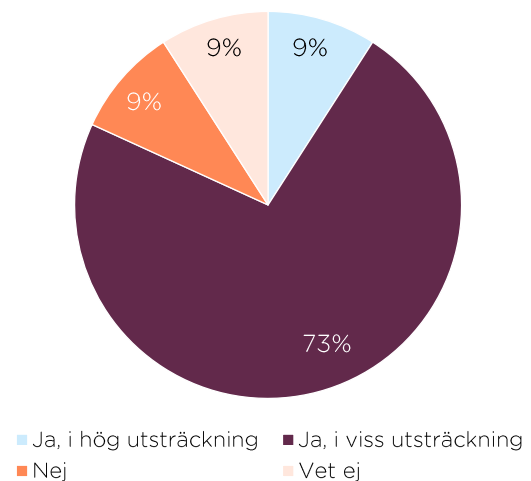
Figur 3. Om nationella minoriteter har påverkat beslut eller en viss inriktning i statliga myndigheters verksamhet. Jämförelse mellan åren 2023 och 2025 (totalt n=31, 2023, n=28 2025)

En tydlig majoritet av svarande länsstyrelser uppger att nationella minoriteter i viss eller hög utsträckning påverkat beslut eller en viss inriktning i länsstyrelsens verksamhet, se I.

I 2025 års enkät uppger 73 procent av de länsstyrelser som genomfört insatser för inflytande att nationella minoriteter i viss utsträckning påverkat beslut eller inriktning. Nio procent (motsvarande en länsstyrelse) uppger att beslut eller inriktning påverkats i *hög* utsträckning, se Figur 4. Den länsstyrelse som svarat nej motiverar det med att samrådet inte omfattat konkreta ärenden eller beslut.

Figur 4. Om nationella minoriteters inflytande har påverkat beslut eller inriktning i myndighetens verksamhet (2025). (n=11)

Inflytandet varierar även mellan olika sakfrågor

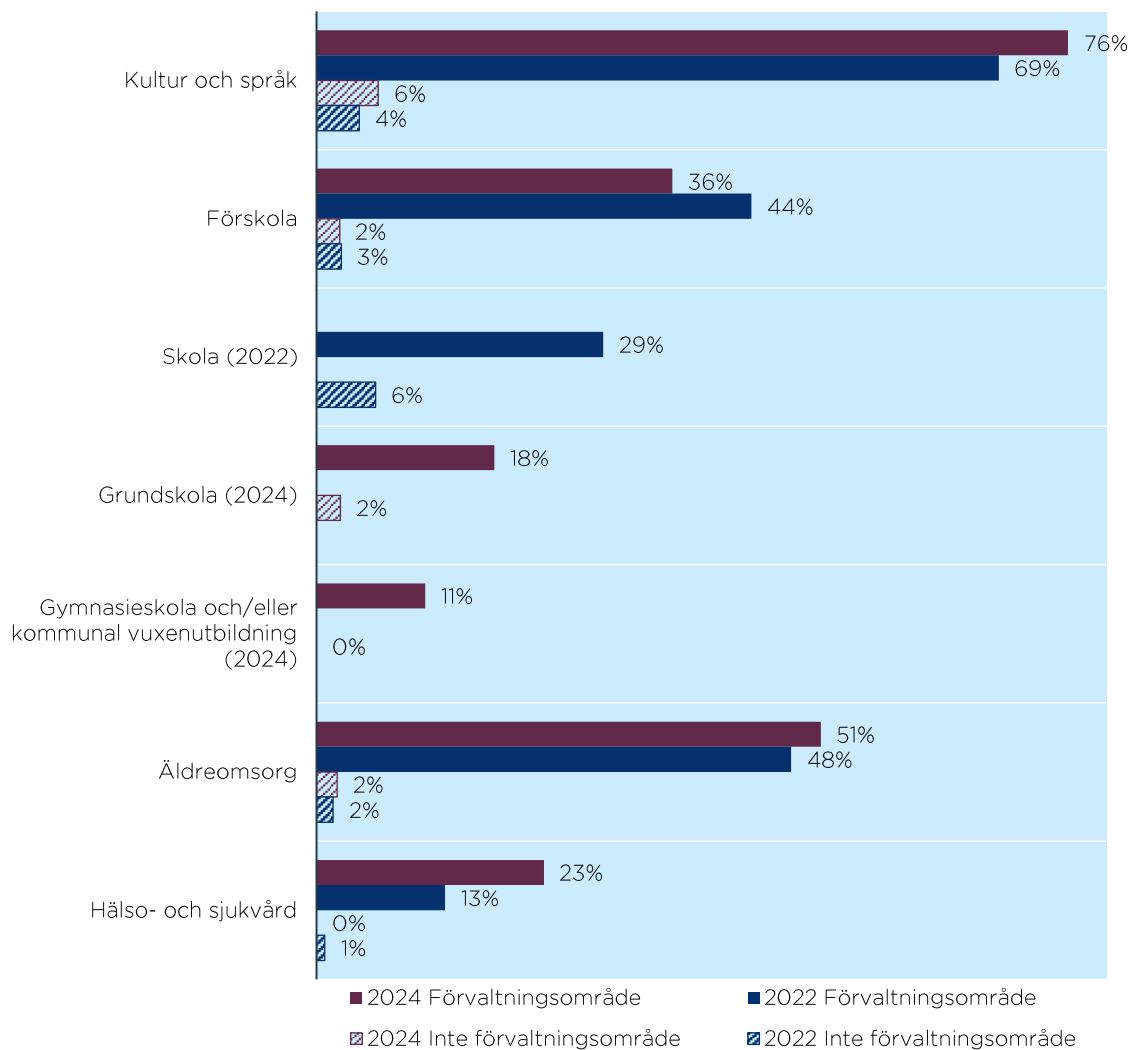
Fokusgruppernas beskrivningar visar att nationella minoriteter främst ges inflytande i frågor som rör språk och kultur. Flera deltagare nämner att samråd och dialoger ofta handlar om insatser kopplade till bevarande och utveckling av språk, samt om kulturverksamheter och evenemang. Exempel som återkommer i flera fokusgrupper är verksamheter som kulturcenter, bibliotek och språkcentrum eller språknoder, där minoriteterna upplever att deras kunskap och perspektiv i viss mån tas till vara i planering och genomförande. Dessa områden beskrivs som exempel där minoriteternas synpunkter

oftare efterfrågas och där samråd eller dialoger sker mer regelbundet jämfört med flera andra delar av den offentliga verksamheten.

Det finns dock vissa undantag och frågor som sticker ut hos ett par av fokusgrupperna, där deltagarna menar att de inte får det inflytande de borde ha. För deltagarna i den samiska fokusgruppen handlar det om frågor om mark och näring. För deltagarna i den sverigefinska fokusgruppen handlar det om språk och skola.

Även i enkätresultaten för kommuner och regioner framkommer att kultur och språk är det område där inflytande från nationella minoriteter i högst grad påverkat inriktningen under både 2024 och 2022. Det finns även indikationer på en viss ökning mellan åren, från 69 procent till 76 procent. Även i frågor om äldreomsorg syns en liten ökning av påverkan på inriktningen i frågan, från 48 procent 2022 till 51 procent 2024. Generellt sett har det skett en marginell ökning mellan åren både när det gäller kommuner och regioner som ingår och inte ingår i ett förvaltningsområde för finska, samiska och meänkieli. Det framgår även att kommuner och regioner som ingår i ett förvaltningsområde i betydligt högre utsträckning svarar att de nationella minoriteternas inflytande påverkat beslut eller inriktning, se Figur 5.

Figur 5. Kommuner och regioner. Om de nationella minoriteternas inflytande har påverkat beslut eller inriktning inom något av följande verksamhetsområden under 2022–2024 (2024: n=101, 2022: n=119).

3.2 Skillnader mellan fokusgrupper och enskilda erfarenheter

Fokusgrupperna skiljer sig delvis åt i hur de beskriver sina erfarenheter av faktisk påverkan. I det här avsnittet lyfter vi exempel på upplevelser och erfarenheter från deltagare i varje fokusgrupp.

Judiska fokusgruppen

Deltagarna i den judiska fokusgruppen beskriver ingen tydlig förändring i själva frekvensen av samråd, men menar att formerna för dialog har utvecklats i vissa sammanhang. En deltagare lyfter att det finns en ökad medvetenhet om behovet av struktur, förberedelse och uppföljning. Samtidigt framhålls att de etablerade samrådsformerna riskerar att bli föråldrade och att yngre generationer inte nås av dem. En deltagare menar att långa, fysiska möten riskerar att utesluta yngre personer och att nya, digitala former behövs för att öka delaktigheten.

Vi behöver nya sätt att samråda på – annars tappar vi nästa generation.

Judiska deltagare beskriver samråd som välfungerande när de präglas av struktur, ordning och respekt för alla röster. Ett bra möte innebär att agendan skickas i förväg, att ordföranden aktivt säkerställer att alla får komma till tals och att mötet följs upp med en skriftlig återkoppling.

Romska fokusgruppen

Deltagarna i den romska fokusgruppen skiljer sig tydligt från övriga fokusgrupper genom sitt fokus på strukturella hinder och diskriminering. Bilden är mer negativ. Deltagarna beskriver hur brist på kunskap, fördomar och ojämlika maktförhållanden genomsyrar hela processen. Under en period menar deltagarna att de upplevde viss förbättring – att det ”faktiskt gick att påverka” – men att detta förändrats de senaste åren. Efter 2022 upplevs samråden ha blivit färre, mer ytliga och mindre meningsfulla.

Innan de här tre åren så har det faktiskt varit bra – man kunde påverka.
Sen blev det ett skifte. Nu har vi mindre delaktighet.

Flera deltagare kopplar denna försämring till organisatoriska förändringar på statlig nivå, där ansvar flyttats mellan myndigheter och tidigare samverkansformer upplösts.

När Länsstyrelsens arbete flyttas till MUCF startar allt om på nytt, trots att vi inte ville det. Det känns som att man inte lärde sig av det vi redan gjort.

Deltagarna beskriver också hur bristen på politisk vilja och tydliga prioriteringar bidragit till en upplevelse av tillbakagång och försvagat inflytande.

Politiken är inte intresserad av att jobba med romska minoriteten. Och det finns inte någon politisk agenda för detta. Det är inte viktigt. Det märker man. Det märks också att man har fått mer luft under vingarna för att ignorera.

Deltagarna i den romska fokusgruppen tolkar utvecklingen som ett uttryck för strukturell diskriminering, där romska perspektiv och rättigheter systematiskt marginaliseras. De upplever att deras delaktighet fungerar så länge de instämmer i den rådande linjen, men att verkligt inflytande saknas.

Många gånger känns det så här att det går bra så länge man håller med dem, men vill man ha ett annat sätt, säger de: det är vi som bestämmer. Det är inte ni som beslutar.

En deltagare berättar om regeringens arbete med att ta fram en kulturkanon. Hen hade bjudits in för att bidra med ett romskt perspektiv, men upplevde att synpunkterna inte togs till vara och att inget hände efter mötet. Händelsen beskrevs som ett tydligt exempel på när deltagandet blir symboliskt snarare än inflytelserikt.

Samiska fokusgruppen

De samiska deltagarna beskriver samråd som fungerar när de är konkreta och sker i ett tidigt planeringsskede. Ett exempel kommer från ett samarbete med ett museum, där samiska representanter fick ge synpunkter på en utställning redan i planeringsfasen och sedan följa processen hela vägen.

Kuratoren kom tidigt och frågade hur vi tänkte. Vi diskuterade och de kom tillbaka. Det kändes jätteroligt att delta.

Detta jämförs med andra samråd, särskilt kring mark- och näringsfrågor, där deltagarna som tidigare nämnts, beskriver att de inte har några faktiska möjligheter att påverka.

Vi är med i fler kulturella sammanhang nu – men när det gäller mark och näringar är vi fortfarande inte med på riktigt.

Några samer beskriver att de numera har blivit inbjudna till tidiga dialoger, exempelvis i kommunala översiktsplaner, vilket ses som ett steg framåt. Men utvecklingen varierar stort mellan kommuner och regioner. Deltagare i den samiska fokusgruppen framhåller även att bristen på samisk kultur- och språkkompetens inom kommunerna, särskilt i större städer, är ett hinder.

Berättelsen från en av de samiska deltagarna visar tydligt på vilken positiv förändring som *kan* ske, men också att den har tvingats fram genom samernas egna protester, inte genom kommunens proaktiva agerande.

Jag tänker för ett par år sedan [...] så hade vi möten med staden och vi tyckte de var så dåliga så vi sa upp dem. Vi sa så här, vi tänker inte ha möten med er när vi inte får en kallelse i god tid där det står vad det handlar om och inte ordentliga protokoll, så kom igen när ni är färdiga. Det låter ju jättebuffligt, men det fick verkligen effekt. Jag tror det blev tre månader utan några möten och de kom tillbaka med riktiga kallelser [...]. Så nu, om vi har inte fått kallelse ordentligt då skriver vi hallå, kallelsen till det här mötet, var är den? Och då kommer det omedelbart med ordentliga punkter, så jag tycker det har blivit jättebra.

Sverigefinska fokusgruppen

I den sverigefinska fokusgruppen lyfts exempel på en tydlig förbättring efter 2022 i vissa kommuner och en region där samrådsstrukturer etablerats och politiker aktivt deltar. Ett konkret exempel är en region som tillsammans med minoriteten tagit fram ett samverkansavtal som tydliggör ansvarsfördelning mellan regionen och den sverigefinska gruppen. Deltagarna beskriver att detta skapat förtroende och tydlighet:

Vi har kommit en bra bit framåt – vi har ett avtal som säger vem som har ansvar för vad, och det för samarbetet framåt.

Deltagare i den sverigefinska fokusgruppen beskriver flera positiva exempel från kommuner som tillhör ett förvaltningsområde där samråden blivit mer systematiska. Ett exempel gäller arbetet med kompetensförsörjning, där man haft flera mindre tematiska möten inom ett större samrådsramverk.

De mindre dialogerna har gett mest kunskap till båda sidorna
– det har faktiskt skapat förändring.

Samtidigt beskriver sverigefinska deltagare i andra kommuner en helt annan bild – där minoritetsarbetet tappat fart, resurserna minskat och samråden blivit mer sällsynta. Förklaringar som lyfts är brist på tid, kompetens och politisk prioritet.

Flera hinder lyfts i fokusgruppen. Deltagarna beskriver att det fortfarande saknas kunskap inom förvaltningarna och att frågorna ofta begränsas till kultur, medan språk och utbildning – som upplevs som centrala för minoritetens framtid – inte får genomslag.

Man ger inflytande på kulturområdet, men inte när det gäller
språket och skolan. Det är där det brister.

Det finns dock motsägelsefulla upplevelser av detta. En deltagare i samma fokusgrupp menar att den sverigefinska gruppen inte haft något inflytande alls i kulturfrågor, trots att man i över tio år försökt få till finskspråkiga kulturaktiviteter.

Tornedalska fokusgruppen

En av deltagarna i den tornedalska fokusgruppen berättar, som tidigare nämnts, om förbättringar i samarbetet med public service. Dialogen med ett bolag beskrivs ha blivit mer konkret och kontinuerlig, till skillnad från tidigare år då samråden sällan ledde till resultat.

En annan deltagare beskriver att vissa kommuner börjat ta samråden på större allvar och lyssnar på tornedalingars synpunkter, till exempel i frågor om modersmålsundervisning. Ytterligare en deltagare vittnar å andra sidan om hur kommunen sedan 2019 inte längre bjuder in den förening hen är med i, med hänvisning till att de inte får bjuda in "representanter för nationella minoriteter".

Flera av deltagarna efterlyser bättre information och kommunikation om samråden, eftersom inbjudningar inte når ut till alla. Ett önskemål är en egen lokal eller mötesplats där minoriteten kan samlas och föra dialog med kommunen på sina egna villkor.

3.3 Erfarenheter av konsultationslagen för samiskt inflytande

Detta avsnitt belyser samiska deltagares erfarenheter av hur Lag (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket har påverkat deras möjligheter till inflytande och påverkan i beslut som berör dem. Frågeställningen handlar om på vilket sätt konsultationsordningen har förändrat samernas faktiska inflytande i praktiken.

Rymmer både erfarenheter av stor förändring till upplevelser av ingen förändring alls

Deltagarna i den samiska fokusgruppen har olika erfarenheter av huruvida konsultationslagen inneburit någon förändring. Några märker ingen skillnad alls. De tror att det beror på att de bor i kommuner utanför förvaltningsområden, i södra delarna av landet.

När det gäller [kommun] har det inte hänt någonting, men jag tror att det har att göra med att [kommun] inte är en förvaltningskommun.

Andra deltagare i den samiska fokusgruppen menar å andra sidan att de upplever en viss skillnad sedan lagen trädde i kraft. Kampen för att få vara med i olika frågor som berör samerna är inte lika svår, menar en av deltagarna.

Det som vi har fått kämpa med är ju att bli ihågkomna och att hela tiden flagga för att vi vill vara med. Vi vill bli tillfrågade som [organisation]. Oftast blir vi respekterade när vi säger vi vill vara med. Sen händer det att på departementsnivå att nej, nu är det så många med så vi kan inte vara med, men jag tycker det blir bättre och bättre.

Ytterligare en deltagare i den samiska fokusgruppen upplever en betydande positiv förändring på lokal nivå sedan konsultationslagen infördes, men märker ingen skillnad alls på regional nivå.

Jag tycker det har ändrats enormt mycket. Men det beror ju också på den politiska ledningen just nu i stadshuset. Man får inte dra för stora växlar, men faktiskt tillfrågas vi i tid och otid. Ibland lite för ofta. Man är rädd att göra fel och det är ju bättre så än tvärtom. Jag tycker också att respekten har ökat. Visserligen tycker de att det är besvärligt om man vill göra protokollsanteckningar och uttalanden om att det ska stå urfolket samer. Men generellt sett ja, jag märker en skillnad. Regionen är fortfarande ute och cyklar med sina informationsmöten, men staden absolut.

Även den samiska deltagaren i fokusgruppen för barn- och ungdomsperspektivet upplever en förändring sedan lagen trädde i kraft, främst i form av att hens förening blir kallade till samråd i andra typer av frågor än tidigare, se 3.4.

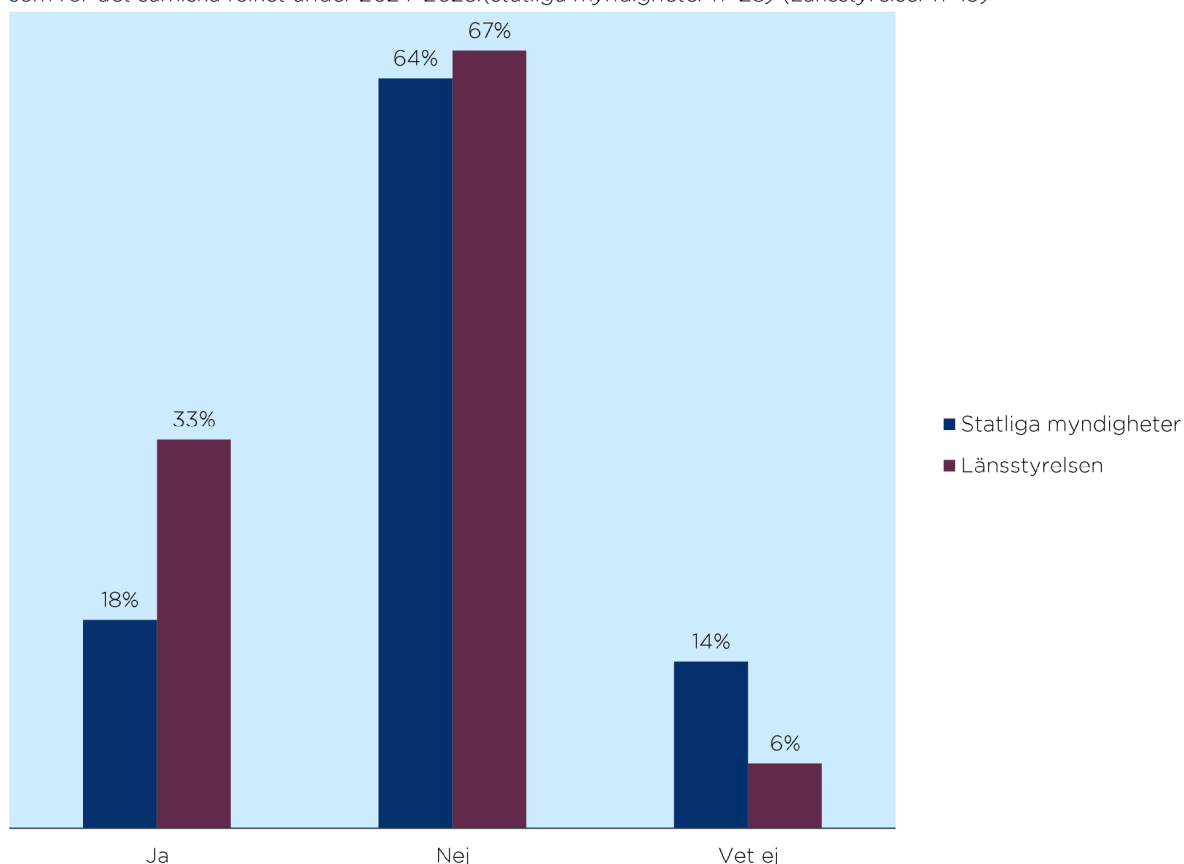
En viktig fråga där deltagare inte upplever någon skillnad över tid, varken före eller efter konsultationslagens inträde, är att få inflytande i mark- och näringsfrågor. Det nämns både i fokusgruppen för samer och för barn- och ungdomsperspektivet, som en fråga som berör samerna i allra högsta grad, men där inflytandet är mycket lågt.

Bara en femtedel av statliga myndigheter har genomfört konsultationer enligt lagen under 2024-2025

Enkätresultaten visar att en majoritet av de statliga myndigheter och länsstyrelser som svarat på enkäten inte har genomfört konsultation enligt lagen. En knapp femtedel av statliga myndigheter och en tredjedel av länsstyrelser har svarat ja på frågan om de genomfört konsultation enligt lagen i frågor som rör det samiska folket. Se Figur 6.

Konsultationslagen började gälla 1 mars 2022 för regering och statliga myndigheter. Från och med 1 mars 2024 omfattas även regioner och kommuner av lagen. Det kan förklara den relativt låga andelen myndigheter och länsstyrelser som genomfört konsultationer. Svaren för 2024-2025 ska därför ses som en baslinje att utgå från i kommande uppföljningar. Frågan har inte ställts till kommuner och regioner och de har därför inte inkluderats i jämförelsen.

Figur 6. Om Länsstyrelsen/myndighet har genomfört konsultation enligt Lag (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket under 2024-2025. (statliga myndigheter n=28) (Länsstyrelser n=19)

3.4 Ungas erfarenheter av samrådsprocessen och reellt inflytande

Deltagarna i fokusgruppen för barn- och ungdomsperspektivet har olika mycket erfarenhet av samråd. Den romska deltagaren har inte blivit inbjuden eller varit med på något samråd. Deltagarna från samiska och tornedalska minoriteterna har erfarenhet från både kommunal och nationell nivå.

Den tornedalska deltagaren menar att de, som ungdomsförening, inte alltid blir tagna på allvar.

Ibland känner man ju att man inte riktigt blir lyssnade på och vi har fått så mycket folk som ska vara experter som liknar oss med typ idrottslag. Ja vi har lika mycket att säga till om som ett innebandylag till exempel.

Den samiska deltagaren tycker inte heller att ungdomsperspektivet alltid tas in som det borde.

Jag tycker att det har blivit lite bättre med konsultationsordningen när det kommer till det samiska perspektivet. Men sen tycker jag väl fortfarande att det fattas när det kommer till ungdomsperspektivet. Jag tycker väl fortfarande att det inte alltid finns med i samråden som det faktiskt ska. Egentligen alla ställen där vuxna organisationer får vara med idag ska vi också ha möjlighet att vara med och vara delaktiga.”

Blandade erfarenheter på både lokal och nationell nivå

På frågan om vad som gör att ett samråd fungerar svarar de unga att det viktigaste är att de som deltar får prata om vad de tycker är viktigt, det vill säga att den som håller i samrådet inte ensam bestämmer vilka ämnen som ska behandlas. Att bli lyssnad på under mötet är också viktigt, att samrådet inte ses som ett sätt att "checka av en box". En och samma deltagare har mycket varierande erfarenheter av samråd. Ur ett nationellt perspektiv menar hen att det fungerar bra, framför allt under själva samrådet.

De är jätteduktiga på att lyssna. Men sedan är frågan vad de göra av det efter samrådet. Det är väl det som kanske skulle kunna förändras, att få bättre uppföljning så man får veta vad som egentligen händer eller förstå vad som egentligen förändras efter samrådet, så att de inte ser det som en liten checkbox att man har träffat företrädare.

Ung tornedalsk deltagare

Samma deltagare lyfter en kommun som bjudit in till samråd för att skapa aktiviteter och events som ett bra exempel på reellt inflytande. Här fick de vara med och planera för hur alla nationella minoriteter skulle kunna representeras på konferensen och ge tips på föreläsare. Nästan alla förslag kom sedan med i programmet. Samtidigt vittnar deltagaren om möten under 2024 med nationell nivå där upplevelsen av inflytande var obefintligt.

Den samiska deltagaren lyfter främst den nationella nivån när hen ger exempel på vad som fungerat bra och trycker särskilt på kunskap och engagemang hos de som håller i dialogen från myndighetens sida.

Det har varit en person som är engagerad och brinner för de här frågorna. Jag tror att det är beroende av att personer har en grundkunskap om de här frågorna när de jobbar med dem och förstår vikten av att ungdomar ska vara delaktiga och ha inflytande.

Att skapa goda förutsättningar för att få ungdomar att delta överhuvudtaget är en annan viktig del för att få till bra samråd. Den tornedalska deltagaren nämner ett bra exempel från en kommun, som hade samråd på gymnasieskolan direkt efter att skolan slutade, bjöd på fika och gav även möjlighet till digitalt deltagande.

Inflytande i vissa sakfrågor saknas

Den samiska deltagaren lyfter, på liknande sätt som den samiska fokusgruppen för vuxna, att samiska ungdomar inte inkluderas i vissa sakfrågor, som borde vara självklara att samråda kring.

Jag tänker på klimatmiljöfrågor där vi verkligen ska vara med i och med att det påverkar vår kultur och vi lever ju sida vid sida med naturen. Jag tycker det är så konstigt med att man fortfarande inte ser till att inkludera urfolket samer i den processen.

Den tornedalska deltagaren berättar att hens ungdomsförening har pratat mycket om det faktum att nationella minoriteter tagits bort ur historieundervisning för att flyttas över till samhällsvetenskaplig undervisning.

Det känns som att det borde vara något som vi skulle ha något att säga till om eftersom det påverkar oss. Om man inte vet någonting om vår historia då vet man inte vad vi är och det kan leda till att många fördomar stannar kvar, för man vet inte var fördomarna kommer ifrån. Det känns ganska viktigt att vi ska få vara med och bestämma om vad som ska undervisas och nu så känns det som att historien försvunnit lite där.

Möjlighet att anställa och konsultationslagen har medfört positiva förändringar

Både den samiska och den tornedalska deltagaren menar att de upplever en viss positiv förändring de senaste åren när det kommer till samråd. Främst handlar det om fler inbjudningar till deras respektive ungdomsförening. För den tornedalska deltagaren är orsaken till det ökade antalet inbjudningar tydlig, det handlar om att de fått medel för att anställa personer i styrelsen.

Eftersom vi har fått medel för att anställa så har vi också folk som kan delta på fler grejer och då blir vi också inbjudna att delta mer än innan när vi gjorde det på vår fritid.

För den samiska deltagaren är förklaringen snarare lagen om konsultation i frågor som rör det samiska folket.

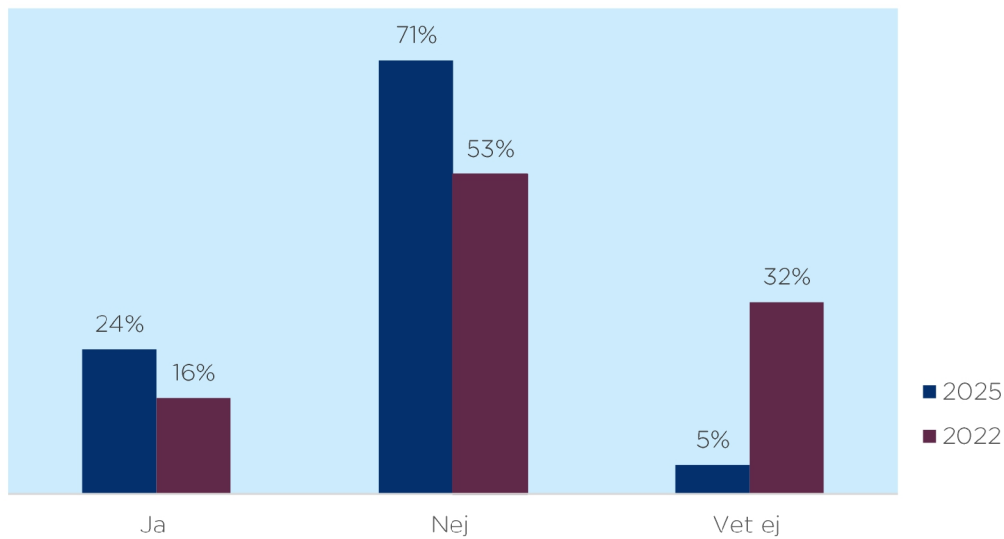
Jag tycker man märker det genom att man får fler förfrågningar i saker vi inte sett tidigare, till exempel biblioteksfrågor som vi kanske inte sett lika mycket förrän den här konsultationslagen blev till. Och fler och fler som funderar på vad de egentligen behöver inkludera och att man inte pratar om en folkgrupp utan att inkludera in dem.

Skillnader på nationell och lokal nivå bekräftas i enkätsvaren

Den samlade bilden som enkätsvaren ger är en indikation om att barn och ungas inflytande i viss mån tas i anspråk i högre utsträckning i kommuner och regioner som tillhör ett förvaltningsområde för finska, samiska och meänkieli, jämfört med kommuner och regioner som inte tillhör ett förvaltningsområde.

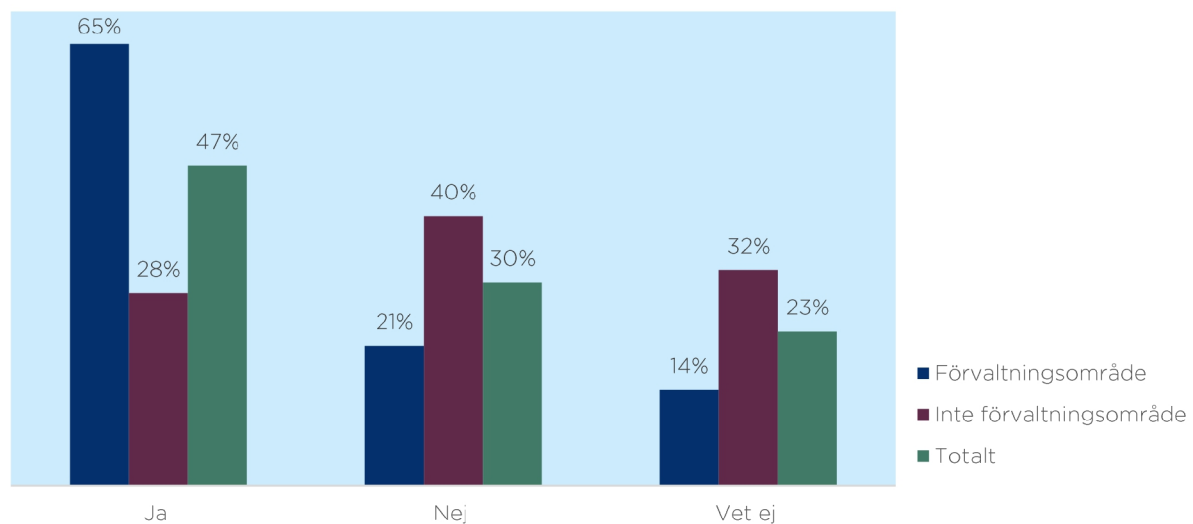
Enkätsvaren från länsstyrelser visar att en majoritet inte har identifierat i vilka delar av verksamheten barn och unga tillhörande nationella minoriteter bör ges inflytande under 2025. Bland länsstyrelser är det cirka sju av tio som 2025 uppgav att de inte identifierat detta, se Figur 7.

Figur 7. Om din Länsstyrelse har identifierat vilka delar av verksamheten som är relevanta för nationella minoriteter att ha inflytande över, särskilt för barn och unga tillhörande nationella minoriteter (2025: n=19, 2022: n=21)

Bland svarande kommuner och regioner (2024) som ingår i ett förvaltningsområde svarar däremot en majoritet, motsvarande 65 procent, att de identifierat vilka delar av verksamheten som är relevanta för barn och unga tillhörande nationella minoriteter att ha inflytande över. Liksom övriga resultat ur enkäten riktad mot kommuner och regioner finns tydliga skillnader för de som ingår i ett förvaltningsområde och övriga. Bland övriga kommuner och regioner uppger 40 procent att de inte identifierat områden, 32 procent svarade vet ej och endast 28 procent svarade att de identifierat vilka delar av verksamheten som är relevanta för barn och unga tillhörande nationella minoriteter att ha inflytande över. Se Figur 8.

Figur 8. Om kommunen/regionen har identifierat vilka delar av verksamheten som är relevanta för barn och unga tillhörande nationella minoriteter att ha inflytande över. (n= 180) (2024).

3.5 Fokusgruppernas förbättringsförslag för bättre process och ökat inflytande

I detta avsnitt redovisas fokusgruppsdeltagarnas förslag på hur nationella minoriteters faktiska möjligheter att påverka beslut kan stärkas. Förslagen speglar deras egna erfarenheter och synpunkter inom respektive tema och lyfter fram vad som, utifrån minoriteternas perspektiv, skulle kunna förbättras i myndigheters och kommuners arbete med inflytande, delaktighet och genomförandet av minoritetspolitiken. Fokusgruppsdeltagarnas förslag beskriver hur samrådsformerna kan utvecklas för att skapa mer meningsfull dialog mellan minoriteter och offentliga aktörer.

Gemensamma förslag på förbättring

De fem fokusgrupperna lyfter flera gemensamma teman men med olika tyngdpunkter beroende på erfarenheter, organisatoriska förutsättningar och historisk kontext. För samtliga fokusgrupper handlar många av förslagen om behovet av ett tydligare offentligt ansvar, där myndigheter och kommuner tar ett mer aktivt och strukturerat grepp om minoritetspolitikens genomförande. Regioner omnämns mer sällan i fokusgrupperna generellt. Den samiska och den romska fokusgruppen betonar särskilt vikten av reell inflytande och delaktighet genom samråd av hög kvalitet, medan den tornedalska och den judiska fokusgruppen fokuserar på förslag om informationsspridning, synlighet och bredare medvetenhet i majoritetssamhället. Flera grupper framhåller även behovet av ökad kunskap och utbildning, både inom det offentliga och i skola och samhälle samt trygga och tillgängliga former för deltagande.

Den romska fokusgruppen betonar särskilt behovet av representation: att personer från minoriteterna själva finns i beslutsfattande roller och att deltagandet sker under former som inte utsätter individen för risker eller utsatthet. Sammantaget visar förslagen en bred samsyn om att minoritetspolitikens framgång kräver tydliga strukturer, långsiktiga resurser, kunskap och respekt. Alla fokusgrupper uttrycker det övergripande behovet av att gå från formella samråd till verkligt inflytande.

Följande förslag sammanfattar fokusgruppernas gemensamma förslag på förbättringar för att tillgodose nationella minoriteters rättighet till inflytande och delaktighet i frågor som berör dem.

Stärkt ansvar och struktur inom det offentliga

Kommuner, regioner och staten bör ta ett tydligare ansvar för att genomföra minoritetspolitiken. Arbetet ska inte vila på minoriteterna själva. Offentliga aktörer måste arbeta mindre personberoende och bygga långsiktiga strukturer som säkerställer kontinuitet. Kommuner behöver säkerställa att det finns kunskap och kompetens om nationella minoriteters rättigheter inom den egna organisationen. Uppföljningsmyndigheterna behöver ett bredare mandat och fler verktyg för granskning, uppföljning och stöd. Det är också viktigt att säkerställa kontinuitet genom att samråden sker regelbundet, inte vid enstaka tillfällen. Kontinuitet gäller även för de tjänstepersoner som håller i samråden. På så sätt kan hållbara relationer utvecklas, vilket också bidrar att inte behöva "börja om" vid varje nytt möte.

En viktig del i att stärka strukturen är att säkerställa att samråd med nationella minoriteter integreras i ordinarie styrdokument och ordinarie verksamhet.

Ekonomiska förutsättningar och resurstöd för delaktighet

Kommuner, regioner och statliga myndigheter bör ge bättre ekonomiska villkor som möjliggör regelbundet deltagande för fler. Deltagare i den samiska fokusgruppen uttrycker att Sametinget bör ges ökade möjligheter att finansiera delaktighet, bland annat genom reseersättning och ersättning för förlorad arbetsinkomst. Deltagande ska inte byggas på ideellt arbete. Deltagare i den romska

fokusgruppen uttrycker att när romska representanter kallas in som experter på det romska perspektivet ska deras ersättning vara likvärdigt andra (icke-romer) med motsvarande uppdrag.

Förbättrad information och kommunikation

Kommuner bör aktivt sprida information om minoriteternas rättigheter. Informationen ska vara riktad, lättillgänglig och även omfatta information som ger verkliga möjligheter till inflytande. Offentliga aktörer bör informera proaktivt snarare än passivt, och informationsinsatser bör nå både organiserade och oorganiserade individer.

Ökad kunskap och utbildning

Det behövs bredare utbildning om nationella minoriteters rättigheter för tjänstepersoner och politiker. Staten och kommunerna bör införa undervisning om Sveriges nationella minoriteter i skolor och SFI, och minoriteternas historia och rättigheter bör skrivas in i läroplanen. Tjänstepersoners osäkerhet och okunskap om vilket ansvar det offentliga har gentemot nationella minoriteter och hur deras rättigheter ska omsättas i praktiken bör uppmärksammas och hanteras genom stöd och handledning.

Delaktighet, inflytande och samråd med kvalitet

Samråd bör genomföras i ett tidigare skede av beslutsprocessen än idag, med tydlig agenda och i god tid innan mötet. Samråd ska inte enbart vara informationsmöten, minoriteterna måste få verkligt inflytande över relevanta frågor. Processerna bör inkludera minoriteter i hela kedjan, från projekt och styrgrupp till beslut. De bör också genomföras mer regelbundet, inte enstaka gånger.

Inkludering och breddat deltagande

Viktigt att unga och olika grupper inom minoriteterna ges bättre möjlighet att delta. Samråd ska organiseras så att alla grupper nås, inte bara de redan engagerade. Tryggare former för deltagande behövs, särskilt där öppenhet kan innebära risker. Vikten av att både individer och organisationer bjuds in till samråden lyfts också i ett par fokusgrupper.

Förbättringsförslag från fokusgrupp med barn- och ungdomsperspektiv

Deltagarna i fokusgruppen med barn- och ungdomsperspektiv har flera förslag på hur samråd kan förbättras, framför allt för att öka intresset och få fler barn och unga att delta. De är överens om att samråden behöver bli roligare, till exempel genom att bjuda på mat, att erbjuda samråden i lokaler där de unga känner sig trygga, så som skola eller fritidsgård för de yngre åldrarna. För äldre ungdomar och/eller unga som är geografiskt utspridda, behöver det finnas digitala alternativ.

När det kommer till unga samer är det väldigt utspritt i landet, så där hade det varit bra att de som håller i diskussionen ser till att anpassar med digitala kanaler, kanske skicka ut liksom fikaboxar så får du också känna att det är kul att delta digitalt.

Ung samisk deltagare

Deltagarna uttrycker både behov av praktiskt stöd för att kunna lämna synpunkter och en tydlig önskan om ökad kunskap, synlighet och språklig revitalisering.

Samtliga deltagare lyfter att det är svårt för barn och unga att veta hur man går till väga för att påverka kommunen. Förbättringsförslagen handlar om att kommunerna tydligare visar vägar för

delaktighet – till exempel genom att skapa enkla digitala formulär eller andra kanaler där unga kan lämna förslag och idéer. En ökad närvaro på plattformar där barn och unga befinner sig, som sociala medier, skulle sänka tröskeln för engagemang och göra det lättare för unga att bli hörda.

Den romska deltagaren betonar särskilt vikten av att arbeta mot fördomar och öka kunskapen om romer. Hen lyfter språket som en central fråga och uttrycker oro för att den egna dialekten håller på att försvinna. Att språket lärs ut och förs vidare beskrivs som avgörande för identitet och framtid.

Även den tornedalska deltagaren återkommer också till språket och framhåller vikten av att hitta nya sätt för barn och unga att lära sig meänkieli. Hen betonar att språket nästan har dött ut, och att fler insatser behövs för att göra det tillgängligt i vardagen.

Ett medskick till den kommunala nivån är att utveckla utbildning och lärande om nationella minoriteter i skolan genom att bjuda in unga personer från minoriteterna. Den romska deltagaren har genom sitt engagemang i en romsk ungdomsförening besökt skolor och informerat mellanstadieelever om den romska minoriteten, någon som hen ser som ett effektivt sätt att påverka barn och ungas lärande och kunskap, samt motverka fördomar och rasism.

Vi pratar om rasism, åskådarrollen och antiziganism. Vi pratar om judar och nationella minoriteter och det vi har märkt är att barn i mellanstadiet lyssnar och tycker det är väldigt intressant. Man skulle till exempel kunna ha med sig en tornedaling på den lektionen som får prata om sin egen erfarenhet. Jag är finsk rom och har ju de finskromska kläderna, kjolen och så. Och när jag har den lektionen och kommer in med mina kläder då och berättar om egna erfarenheter så är det väldigt intressant för barnen. De får fråga frågor. Och det blir det blir mer verkligt alltså.

3.6 Offentliga aktörers identifierade framgångsfaktorer och hinder för nationella minoriteters inflytande

Framgångsfaktorerna i arbetet med nationella minoriteter är i hög grad samstämmiga mellan de olika aktörerna. Vikten av dialog, samverkan och struktur är vad den samstämmiga analysen av samtliga fritextsvar från de senaste upplagorna av respektive verksamhets enkät särskilt pekar på. Det finns dock specifika nycklar för varje verksamhetstyp, kopplade till deras unika uppdrag och ansvarsområden. Enkätresultaten visar även att återkommande hinder begränsar kommuners, regioners, länsstyrelser och statliga myndigheters möjligheter att ge nationella minoriteter reellt inflytande och delaktighet.

Framgångsfaktorer

Vikten av dialog, samverkan och struktur är vad den samstämmiga analysen av samtliga fritextsvar från de senaste upplagorna av respektive verksamhets enkät särskilt pekar på. Det finns dock specifika nycklar för varje verksamhetstyp, kopplade till deras unika uppdrag och ansvarsområden.

Långsiktighet och kontinuitet

För det första framhålls vikten av en långsiktig och strukturerad dialog med minoritetsgrupperna. När samråd sker kontinuerligt, på ett sätt som ger reellt inflytande och möjlighet att påverka både innehåll och agenda, stärks förtroendet och arbetet upplevs som meningsfullt. Flera aktörer betonar betydelsen av att dialogen inte stannar vid samråd utan leder till konkreta åtgärder.

Samverkan och nätverkande

För det andra lyfts samverkan och nätverkande som avgörande framgångsfaktorer. Erfarenhetsutbyte och samarbete mellan myndigheter, regioner och kommuner bidrar till ökad samordning, tyngd och effektivitet i genomförandet. Genom att dela kunskap och undvika dubbelarbete kan aktörerna utveckla mer samstämmiga och hållbara arbetssätt. Nätverk över administrativa gränser, både formella och informella, beskrivs som särskilt värdefulla för att sprida goda exempel och gemensamma lösningar.

Kompetens och struktur

Den tredje övergripande faktorn rör intern kompetens och struktur. Svarande bland samtliga aktörer framhåller behovet av kontinuerlig kunskapshöjning hos tjänstepersoner, chefer och politiker för att synliggöra minoriteternas rättigheter och säkerställa ett likvärdigt bemötande. Framgången hänger ofta samman med att det finns särskilda samordningsfunktioner eller sakkunniga som driver frågorna, följer upp arbetet och agerar kunskapsbärare i organisationen. Även ledningens engagemang och prioritering av minoritetspolitiska frågor framstår som avgörande för långsiktighet och genomslag.

Verksamhetsspecifika framgångsfaktorer för statliga myndigheter, länsstyrelser samt kommuner och regioner

Utöver dessa gemensamma mönster identifieras också verksamhetsspecifika framgångsfaktorer. Inom statliga myndigheter har styrning via regeringsuppdrag och särskilda resurser lyfts som något centralt för att bygga upp strukturer och långsiktighet i arbetet. Språkrevitalisering lyfts som en viktig del, där exempelvis bidragsfunktioner och akademiska satsningar på minoritetsspråk, såsom jiddisch, har bidragit till att stärka språkens ställning.

Det framkommer av länsstyrelsernas svar att deras arbete stärkts genom att minoritetspolitiken integrerats i det bredare arbetet med mänskliga rättigheter och mot rasism. Denna koppling har gjort det möjligt att upprätthålla engagemanget även när särskilda stöd- eller redovisningsuppdrag upphört. Länsstyrelserna använder dessutom lagkrav för att påverka kommunala mål och riktlinjer, samtidigt som tillgång till personal med språkkompetens i relevanta sakfrågor, exempelvis inom rennäring, lyfts som en konkret framgångsfaktor.

För kommuner och regioner framträder politisk förankring som avgörande bland inkomna svar. Tydliga styrdokument och beslut på politisk nivå ger legitimitet och riktning för arbetet. En annan nyckel är språk- och kulturkompetens i den dagliga verksamheten, särskilt inom äldreomsorg och utbildning, där rekrytering av personal med minoritetsspråkskunskaper har visat sig skapa ökad delaktighet och trygghet. Synliggörandeinsatser, som flaggning, skyltning och kulturella evenemang, bidrar dessutom till stolthet och till att minoriteterna blir mer närvarande i samhällsbilden. Slutligen framhålls vikten av tydliga interna strukturer, såsom samordningsgrupper och tvärsektoriella arbetsformer, för att säkerställa att minoritetsperspektivet integreras i hela organisationen.

Hinder

Offentliga aktörer har fått svara på en flervalsfråga och en fritextfråga som behandlar hinder för nationella minoriteters inflytande. De mest framträdande utmaningarna utifrån de förvalda förslagen tyder på att hinder främst utgörs av bristande kunskap och resurser, svårigheter att etablera kontakt med minoritetsföreträdare samt varierande grad av intern prioritering av minoritetspolitiska frågor.

Svårt att få kontakt med nationella minoriteter

Ett gemensamt hinder på alla nivåer är svårigheten att etablera kontakt med representanter för minoriteterna, vilket begränsar dialogen och riskerar att vissa perspektiv inte inkluderas. Flera aktörer

anger även att minoriteternas önskemål om inflytande inte alltid kunnat tillgodoses, något som påverkar tilliten till processen.

Interna styrformer och strukturer utgör hinder för statliga myndigheter

Fritextsvaren från de svarande offentliga aktörerna på en aggregerad nivå visar att utmaningarna för statliga myndigheter främst handlar om interna styrformer och samrådsstrukturer. Regleringsbrev och instruktioner begränsar utrymmet för riktade satsningar, och det stora antalet samråd kan leda till lågt deltagande. Vissa frågor som minoriteterna vill påverka ligger dessutom utanför myndigheternas faktiska handlingsutrymme. För statliga myndigheter lyfts även hinder kopplade till identifiering av relevanta frågor och kontakter med företrädare som fortsatt vanliga. Samtidigt har andelen statliga myndigheter som inte uppger några hinder ökat mellan 2023 och 2025, vilket kan tyda på ett mer strukturerat och etablerat arbete med minoritetsfrågor.

Länsstyrelser lyfter bristande kunskap och resurser samt svårigheter att identifiera frågor och få till fungerande former för samråd

Hos länsstyrelserna kopplas hindren till resursbrist och svag integrering av minoritetsperspektivet i ordinarie verksamhet. Frågor som rör nationella minoriteter, särskilt samiska näringar, beskrivs av flera hanteras som del av bredare prövningsprocesser snarare än utifrån deras specifika villkor. Begränsade medel och brister i informationsspridning anges av de svarande som ytterligare hinder för delaktighet.

För länsstyrelserna kvarstår även flera hinder över tid, särskilt svårigheter att finna fungerande samrådsformer och brist på resurser. Samtidigt indikerar resultaten en något ökad prioritering av frågorna.

Personberoende och skillnader inom och utanför förvaltningsområden bland kommuner och regioner

Fritextsvaren från kommuner och regioner visar att arbetet ofta uppges vara personberoende och sårbart. Brist på särskilt ansvariga och lågt intresse för samråd försvårar kontinuiteten, särskilt i mindre kommuner där samråd sker lokalt. Flera aktörer beskriver svårigheter att identifiera relevanta frågor och att tillhandahålla information på minoritetsspråk, särskilt utanför förvaltningsområdena.

Skillnader framträder mellan kommuner och regioner som ingår i förvaltningsområde och övriga kommuner. De förstnämnda rapporterar oftare etablerade samrådsformer och tydligare strukturer, men att arbetet är resurskrävande och beroende av kontinuitet. Kommuner och regioner utanför förvaltningsområde anger i högre grad hinder kopplade till begränsad kunskap, svårigheter att identifiera relevanta frågor och bristande politisk prioritering.

3.7 Sammanfattande analys

Kapitlet visar att nationella minoriteters möjligheter till inflytande och delaktighet i hög grad beror på hur samrådsprocesser utformas och genomförs, snarare än enbart på om det finns samrådsstrukturer eller inte. Fokusgruppernas beskrivningar återkommer till några centrala villkor för att inflytandet ska upplevas som reellt: tydligt syfte, avgränsade frågor, tidig delaktighet och konkret återkoppling. När dessa delar finns på plats, och när personer med beslutsmandat deltar, beskriver deltagarna att samråd kan leda till förändring. När samråd sker sent i processen, agendan redan är fastlagd eller möten leds av tjänstepersoner utan beslutsmandat, uppfattas de i större utsträckning som informationsmöten.

Ett annat genomgående tema är att bristande kunskap om minoritetsrättigheter inom det offentliga, och oklarhet kring samrådets syfte, upplevs som hinder i alla fokusgrupper. Deltagare beskriver att de ofta själva behöver informera om minoritetslagen och bevaka vilka frågor som är på väg upp. Processerna blir därmed både personberoende och resurskrävande för minoritetsrepresentanterna. När det finns samordnare med kunskap om minoriteterna, särskilt i kommuner inom förvaltningsområde, uppges förutsättningarna förbättras genom fler samråd och tydligare strukturer, men flera exempel visar också att arbetet stannar av när nyckelpersoner försvinner.

Kapitlet visar att möjligheterna till inflytande varierar mellan nivåer och aktörer. Fokusgrupperna beskriver kommunala samråd som mer tillgängliga än regionala och nationella, även om resultatet varierar. Det framkommer skillnader både inom och utanför förvaltningsområden när det gäller hur minoriteternas synpunkter tas till vara. Enkätsvaren från kommuner och regioner visar att de som ingår i förvaltningsområde i betydligt högre utsträckning rapporterar strukturerade samråd, direktkontakt och dialogmöten, samt att detta ökat mellan 2022 och 2024.

Samtidigt framgår att språk och kultur är det område där minoriteternas inflytande oftast uppges påverka inriktningen, medan ökningen inom andra områden är begränsad. Statliga myndigheter rapporterar en ökning av strukturerade samråd och andra inflytandeformer, medan länsstyrelserna redovisar nya sätt att erbjuda inflytande. Både statliga myndigheter och länsstyrelser uppger dock i majoritet att minoriteterna i viss eller hög utsträckning påverkat beslut eller inriktning.

Samiska deltagares erfarenheter av konsultationslagen är delade. Vissa uppger ingen märkbar förändring, andra beskriver att det blivit lättare att bli inbjuden och lyssnad på i vissa frågor. Enkäterna visar samtidigt att endast en mindre andel statliga myndigheter och länsstyrelser genomfört konsultation enligt lagen under 2024–2025, något som kan förklaras av att lagen nyligen antagits. I både samiska fokusgruppen och barn- och ungdomsgruppen lyfts att inflytandet i mark- och näringsfrågor fortsatt är mycket begränsat.

Barn och ungas möjligheter till inflytande framstår som begränsade och ojämna. Fokusgruppen för barn- och ungdomsperspektiv beskriver både exempel på reellt inflytande och situationer där deltagandet upplevts som symboliskt. Enkätsvaren visar att drygt hälften av både statliga myndigheter och länsstyrelser *inte* identifierat vilka delar av verksamheten som är relevanta för barn och unga att ha inflytande över, medan kommuner och regioner inom förvaltningsområde i betydligt högre grad uppger att de gjort det.

Förbättringsförslagen från fokusgrupperna och de offentliga aktörerna pekar i samma riktning: behov av tydligare offentligt ansvar, mindre personberoende strukturer, bättre ekonomiska förutsättningar för deltagande, mer proaktiv och riktad information, kunskapshöjande insatser samt samråd med hög kvalitet, tidig medverkan och tydlig återkoppling. Offentliga aktörer framhåller särskilt långsiktig och strukturerad dialog, samverkan mellan aktörer och intern kompetens som centrala framgångsfaktorer i arbetet med nationella minoriteters inflytande och delaktighet.

4 Slutsatser

Den samlade bilden från fokusgrupperna och enkäterna visar att det finns strukturer för inflytande och delaktighet, men att de varierar stort mellan olika aktörer och att de i många fall inte fungerar som avsett i praktiken. Vissa förbättringar har gjorts i lokala sammanhang, särskilt inom kommuner och regioner som ingår i förvaltningsområden, medan flera deltagare beskriver stagnation eller tillbakagång på nationell nivå. Erfarenheterna skiljer sig mellan minoriteterna men också mellan nivåer i förvaltningen, och bilden är inte entydig.

Trots att många offentliga aktörer uppger att samråd och informationsinsatser genomförs, beskriver deltagarna att dessa ofta ger begränsat utrymme för påverkan. Skillnaden mellan de strukturer som finns och det faktiska genomslaget framträder tydligt i fokusgrupperna, och bekräftas delvis i enkäterna. Även om flera myndigheter och kommuner uppger att nationella minoriteter i viss utsträckning påverkat beslut eller inriktning, är andelen som beskriver ett mer omfattande inflytande liten, och förändringen över tid marginell.

Information och kännedom om rättigheter behöver kommuniceras mer aktivt

Tillgången till information om nationella minoriteters rättigheter framstår som begränsad och ojämnt fördelad. Fokusgrupperna beskriver att informationen sällan sprids aktivt utan i huvudsak finns tillgänglig på myndigheters och kommuners webbplatser. Deltagarna menar att det i praktiken krävs eget engagemang och förkunskap för att hitta och förstå informationen. Detta gör att de som redan är aktiva i föreningslivet eller deltar i samråd ofta har bättre kännedom än andra, medan andra, till exempel äldre, familjer och unga riskerar att inte nås.

Enkäterna visar att nästan alla kommuner och regioner inom förvaltningsområden informerar via webbplats eller sociala medier, medan motsvarande andel utanför förvaltningsområden är betydligt lägre. Andelen som informerar föräldrar och elever om språkliga rättigheter har ökat något mellan 2022 och 2024, men skillnaderna mellan aktörer kvarstår.

Sammantaget tyder resultaten på att informationsskyldigheten i lagen till stor del uppfylls formellt, men att informationen sällan ges på ett sätt som säkerställer faktisk tillgång och förståelse.

Kvarstående brister i kunskap och struktur

Bristande kunskap om minoriteternas rättigheter och om syftet med samråd är ett återkommande tema i samtliga fokusgrupper. Deltagarna beskriver att de ofta själva behöver förklara minoritetslagen och det allmännas ansvar, vilket tar tid från sakfrågorna och försvårar dialog på jämlika villkor. Detta gäller både på lokal, regional och statlig nivå och tyder på att kunskapen om minoritetspolitikens genomförande är ojämnt spridd inom det offentliga.

Enkätresultaten bekräftar denna bild. Nära sex av tio kommuner och regioner inom förvaltningsområden uppger att kunskapen om nationella minoriteters rättigheter är bristfällig inom organisationen. Bland kommuner och regioner utanför förvaltningsområden är andelen lägre, men det innebär inte nödvändigtvis att kunskapsnivån är högre – skillnaden kan också spegla olika grad av insyn i frågorna.

Fokusgrupperna beskriver hur arbetet ofta är beroende av enskilda samordnare eller tjänstepersoner. När dessa personer byts ut eller försvinner riskerar arbetet att tappa kontinuitet, och minoritetsfrågor

faller mellan stolarna. Det finns exempel på en kommun som slutat bjuda in föreningar till samråd, liksom exempel där personella resurser möjliggjort utveckling.

Sammantaget visar materialet att strukturerna ofta saknar långsiktig förankring och att ansvaret för kunskap och genomförande inte är tillräckligt tydligt.

Tydliga ramar och tidig delaktighet som förutsättningar för inflytande

Resultatet visar att delaktighet fungerar bäst när ramarna är tydliga och minoriteterna involveras tidigt i processerna. Deltagare i flera fokusgrupper betonar vikten av ett avgränsat syfte, återkommande möten och konkret återkoppling. När dessa delar finns på plats, och när beslutsfattare deltar, upplevs samråden som meningsfulla och förtroendefulla. I motsats uppfattas samråd som sker sent i beslutsprocessen, där agendan redan är fastlagd eller där beslutsfattare saknas, som mindre meningsfulla. De upplevs då som informationsmöten snarare än forum för inflytande. Denna skillnad återkommer i samtliga fokusgrupper och understryker betydelsen av tydliga mandat och systematik.

Kommuner och regioner inom förvaltningsområden uppger i högre utsträckning än andra att de använder strukturerade samråd, direktkontakter och dialogmöten. Flera deltagare beskriver också att sådana kommuner ofta har mer etablerade rutiner för återkoppling, vilket bidrar till upplevelsen av inflytande. Samtidigt visar fokusgrupperna att förvaltningsområden i sig inte är någon garanti för reellt inflytande utan det är hur strukturerna används i praktiken som är avgörande.

Skillnaden mellan att delta och påverka i olika frågor har ett tydligt maktperspektiv

Möjligheten att delta i samråd innebär inte alltid möjlighet att påverka besluten. Många offentliga aktörer rapporterar att samråd och informationsinsatser genomförs, men fokusgruppsdeltagare beskriver att de ofta saknar återkoppling och tydliga resultat.

Både enkäterna och fokusgrupperna visar att minoriteternas inflytande i störst utsträckning gäller frågor om kultur och språk. Dessa områden är också de mest synliga i kommuners och regioners redovisningar. I frågor som rör vård, utbildning och äldreomsorg är inflytandet betydligt mindre, och i flera fall upplevs det som mer begränsat.

För samerna framträder en särskilt tydlig skillnad mellan sakområden. De beskriver att de ofta bjuds in till samtal om kultur och språk, men mer sällan i frågor som rör mark, naturresurser och näringsliv. I dessa sammanhang upplevs inflytandet vara svagt eller obefintligt, trots konsultationslagens införande. Detta visar på en maktaspekt i hur delaktighet fördelas: vissa områden, särskilt de med kulturell eller symbolisk betydelse, är mer öppna för minoriteternas medverkan, medan andra, där ekonomiska eller politiska intressen väger tyngre, i praktiken är stängda.

Ojämn fördelning av inflytande och delaktighet mellan nivåer och geografiska områden

Erfarenheterna skiljer sig även mellan olika förvaltningsnivåer. Kommunala samråd beskrivs ofta som mer tillgängliga och konkreta, men det finns också exempel på välfungerande dialoger på nationell nivå, särskilt när processerna är tydligt strukturerade och återkopplingen fungerar. Samtidigt upplever flera deltagare att det i andra nationella sammanhang kan vara svårare att påverka i praktiken. På

nationell nivå nämns minskat politiskt intresse och organisatoriska förändringar som faktorer som bidrar till att inflytandet upplevs ha försvagats.

Deltagare beskriver att kunskap och engagemang ofta är större i delar av landet där det finns förvaltningsområden och där frågor om minoritetsspråk och kultur är mer närvarande, särskilt i norra Sverige. I dessa områden finns fler etablerade samråd och tydligare rutiner för kontakt mellan minoriteter och det offentliga. Samtidigt finns även här variationer mellan kommuner. Skillnaden mellan dessa erfarenheter och de som beskrivs i södra delar av landet tyder på att minoritetspolitikens genomförande i praktiken är ojämlikt över landet.

Barn och ungas inflytande behöver stärkas

Fokusgruppen för barn- och ungdomsperspektivet lyfter särskilt vikten av ökad information och kunskap om nationella minoriteter och minoriteternas rättigheter för att motverka rasism och diskriminering.

Över lag framstår ungas möjligheter till delaktighet som begränsade och otydligt strukturerade. Fokusgruppen för barn och unga beskriver både goda exempel, där formerna anpassats till ungdomars vardag, och erfarenheter där inflytandet upplevts som symboliskt. De lyfter att det är viktigt att få delta tidigt, förstå syftet och få återkoppling.

Enkäterna visar att majoriteten av statliga myndigheter och länsstyrelser ännu inte har identifierat inom vilka delar av verksamheten barn och unga tillhörande nationella minoriteter bör ges inflytande. Kommuner och regioner inom förvaltningsområdena redovisar i större utsträckning att de gjort detta, men även där beskrivs behov av tydligare strukturer och uppföljning.

Försumbara förbättringar sedan 2022

Jämfört med 2022 års studie framstår helhetsbilden som i huvudsak oförändrad. De centrala hinder som då identifierades – bristande kunskap, låg kontinuitet, sent deltagande i beslutsprocesser, otydliga mandat och brist på återkoppling – kvarstår.

Det har skett vissa förbättringar i specifika sammanhang. Kommuner och regioner inom förvaltningsområdena rapporterar fler samråd och fler informationsinsatser än tidigare, och fokusgrupperna beskriver exempel där strukturer och arbetssätt har utvecklats lokalt. Det finns också positiva exempel på förbättrad dialog mellan myndigheter och minoritetsorganisationer, särskilt där samordnare med särskilt ansvar finns på plats.

Samtidigt framgår att dessa förbättringar är begränsade. På nationell nivå upplevs snarare en stagnation, och för vissa minoriteter, särskilt romer, beskrivs utvecklingen som negativ, med färre och ytligare samråd. De samiska deltagarna upplever visserligen fler inbjudningar till dialog efter konsultationslagens införande, men konstaterar att det reella inflytandet i mark- och näringsfrågor fortfarande är mycket litet.

Det samlade underlaget tyder därför inte på någon större förändring eller förbättring sedan 2022. Samma typer av hinder som tidigare – kunskapsbrist, personberoende strukturer och begränsat reellt inflytande – består, och skillnaden mellan formella möjligheter och faktisk påverkan är fortsatt betydande.

Bilaga 1 Fördjupningsstudiens frågeställningar

- » De frågeställningar som fördjupningsstudien har fokuserat på är:
- » På vilket sätt får nationella minoriteter information om sina rättigheter och det allmännas ansvar?
- » Vad betyder möjligheten till inflytande och delaktighet för nationella minoriteter och vilka frågor tycker de är viktigast att få inflytande och delaktighet i?
- » Vad upplever nationella minoriteter är syftet med samråd och andra former för inflytande? Uppnås syftena?
- » På vilket sätt får nationella minoriteter möjlighet att ha inflytande över och delta i beslut (på kommunal, regional och statlig nivå) i frågor som berör dem?
- » På vilket sätt får barn och unga tillhörande nationella minoriteter möjlighet att ha inflytande över och delta i beslut (på kommunal, regional och statlig nivå) i frågor som berör dem?
- » I vilka frågor har nationella minoriteter getts möjlighet till att påverka beslut och verksamhetens inriktning och i vilka frågor saknas möjligheten? Varför?
- » I vilka frågor har barn och unga tillhörande nationella minoriteter getts möjlighet till att påverka beslut och verksamhetens inriktning och i vilka frågor saknas möjligheten? Varför?
- » Hur upplever nationella minoriteter att deras synpunkter tas omhand vid samråd? Vilken typ av återkoppling sker?
- » Har Lag (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket (konsultationsordningen) påverkat samernas möjlighet till inflytande och påverkan på beslut i frågor som berör dem? På vilket sätt?
- » Vilka faktorer hindrar nationella minoriteter från att utöva inflytande? Vilka är de största hindren och hur kan de avhjälpas? Ser hindren olika ut för olika grupper och på olika beslutsnivåer (se olika aspekter som ska belysas nedan)?
- » Hur har möjligheter och hinder för inflytande och delaktighet förändrats över tid? Vad beror utvecklingen på?

Bright
ideas.
Sustainable
change.

RAMBOLL